

J. Meomuttel.

**Eesti asunikud
laialises Wene riigis**

Digiteeris Andres Aule 2011. Kirjaviis muutmata.

Eesti asunikud

laialises Wene riigis

Esimene katse sõnumid kõikide Eesti asunduste üle tuua.

J. Meomuttel
köster-kooliõpetaja

Jurjewis (Tartus)

„Postimehe” trükikoja kirjastus ja trükk.

1900.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 27 апрѣля 1900 г.

Eeskõne asemel.

Eesti asunikude ajalugu saab warsti poolsada aastat wanaks, ja ometi ei ole senini nendel elust-olust midagi pääle üksikute sõnumite siit ja säält laiemale ringkonnale tuttaw. Selle põhjus seisab wäljarändamise ajaloo, sest wäljarändamise pääle on meie kodumaa ringkonnad enamasti ikka kui paha asja pääle waadanud. Mis aga eestlast wälja rändama sundis ja praegu sunnib, on majandusline kitsikus, mille sisse ka meie kodumaa ajalooliste eksimiste läbi on sattunud. Eestlane armastab oma isamaad ning jätab ainult kõige suuremas puuduste pigistuses teda maha. „Inimene otsib, kus parema — siis muidugi on ka meie wäljarändajate seas mõni õnneotsija, aga ainult mõni. Kuis on nüüd wäljarändamise tagajärg asunikude majanduslise oleku kohta mõjunud? Selle pääle peab kostma, et wäljarännanud asunikud pea kõik waranduslise olu poolest paremale järjele on jõudnud, kui neil kodumaal oli. Oleks eestlaste wäljarändamine omal ajal õieti korraldatud olnud — missugust tulu oleks see meie asunikudele tuua wõinud! Aga ka praegu ei oleks hilja, selle pääle mõelda, kuidas neid uuele kohale asendada, kellel jalgealune kodumaal põleb — aga ainult neid, sest meeletu ümberhulkumise ja kergemeelse wäljarändamise eest tuleb ikka hoiatada.

Waatame aga asunikude *waimlise elu* pääle, siis paistawad meile wäikesed saarekesed wastu, mida maailma elu lained ikka enam ja enam ära pudendawad ja purustawad. Weel on alus kindel, sest suurem jagu asujaid on weel kodumaa õhus kaswanud — langeb aga see kalju igawiku merde, siis . . . Siin peawad nüüd emamaalased asunikudele appi astuma. Sellest siin pikemalt rääkida, pole nende ridade kirjutaja nõu seekord mitte, ehk tal selleks küll rohke materjal käepärast on. Selle kirja eesmärk on ainult kõikide asutuste üle sõnumid tuua — ühes köidetud kimbus. Olgu ta esimeseks hädasillaks emamaalaste ja asunikude wahel. Siisgi tahan juba siin kohal paari soowi awaldada. Esimene soow ja palwe on meie kodumaa kirikuõpetajate wastu. See on meie köster-kooliõpetaja asjus. — Köster-kooliõpetajatel on asundustes suurem mõju ja tähtsus, kui nende kodumaa ametiwendadel. Köster-kooliõpetaja on asunduses sagedasti ainuke inimene, kes rohkem õppinud ja ilmas näinud, kellel laiem silmaring on. Tema päält peab asunikude pääle waimuwalgus woolama. Suurt kasu oma kirikule ja rahwale teeksiwad meie kodumaa kirikuõpetajad, kui nemad ühiselt enese hooleks wõtaksiwad asunikudele walgustatud ja laiema silmaringiga, aga ka kindla loomuga kooliõpetajaid muretseda. Need kooliõpetajad peawad niihästi kiriklikus kui ka ilmlikus elus juhatust anda mõistma, sellepärast ei saa asunikudele ainult kirikliku elu juhatajast küllalt; neil peab kooliõpetaja olema, kelle juhtsõna on: „Tee tööd ja palu Jumalat.” Kuidas seda asja kõige paremini korraldada, seda saawad õpetaja herrad kõige paremini ise ära tundma. Audru õpetaja R. Holst on selles asjas juba tänuwäärilist algust teinud.

Teine soow on Eesti kirjanduse wastu. Meil on hulk ajalehti, katsugu vähemalt üks nende hulgast iseäranis asunikude elust sõnumid tuua, asunikudele nõuu ja juhatust anda tahab, kutsugu ta köster-kooliõpetajaid ning teisi sulemehi asundustest enesele kaastöötajateks — ning lugejaid asunikude seas saab wististi leiduma.

Lõppeks tähendan veel selles kirjas leiduwate sõnumite kohta, et sääl mõnigi wiga ja puudus olema saab. Kõiki, kes temas tähtsaid wigasid ehk puudusi leiawad, palun sellest selle kirja kokkuseadjale (чр. Кошки, Сам. губ.) teatada. Kui siis tarwis peaks olema, tuleb käesolewale kirjale täiendaw lisa järele.

Lootuses, et see palwe lahket tähelepanemist leiab, ütlen veel kord tänu kõikidele, kes mulle käesolewa töö juures suguwennalikus lahkuses kaastöötasiwad; kestku see waimline ühendus edasi, ehk küll ruum meid lahutab.

Eesti asundused Peterburi kubermangus.

a. Peterburi maakonnas.

1. **Sestroretsk.** Wabrik, 30 wersta St. Peterburist Wiiburi pool. Millal esimesed eestlased siia asunud, on teadmata. Arwatakse, et esimesed eestlased siia wangidena on saadetud. Siin on suur kroonu püssiwabrik, mille ümber küla on asunud, ning mis palju töörahwast kokku meelitab. Wiimase Türgi sõja ajal on siin umbes 400 eestlast wabrikus töös olnud, pärast sõda wähenes aga wabriku töö, sellega ühes ka eestlaste arw: praegu arwatakse siin ligi 100 eestlast asuwat. Asujad on Saaremaalt, Torma, Laiuse ja Nõo kihelkondadest, Jurjewist, Tallinnast, Rakwerest ja Wiljandimaalt pärit. Asujad on Ew.-Lutheruse usku, käiwad Soome kirikus, kus neil wiimastel aegadel Peterburi Jaani kiriku õpetaja jumalateenistust pidamas on käinud. Kooli pole, läheks aga küll tarwis, sest kooliealisi lapsi on umbes 20. Suurem osa asunikka on wallalised inimesed, wahetawad sellepärast sagedasti elukohta, mis aga asujate elukommete ja waranduslise seisuga kohta halvasti mõjub. 7 perekonnal on omad majad, mille wäärtust 20,000 rubla ligi arwatakse.

Eesolewad teated on wananenud ja umbkaudsed.

b. Shlüsselburi maakonnas.

2. **Järwasaari.** Peterburist 50—70 wersta. Tosno jaamast 3—23 wersta, Shapki ja Markowa mõisa maadel. Asumise aeg 1885. Asujaid ligi 400, nendest umbes 20 greeka-õigeusulist. Asunikud on kõik enamasti rentnikud; suurem sissetulek on karjakaswatamisest, sest põllud on halwad, warandusline olek on kehwapoolne. Kiriku ja kooli üle puuduwad kindlad teated. Siin on üheksa küla: 1. Nurme, 2. Shapki, 3. Markowa, 4. Kurenan, 5. Kurlowka, 6. Tshernogriwa, 7. Wolkowa mõisa, 8. Saarimäe ja 9. Ikolina. Asunikud elawad soomlastega segi ja on osalt juba ära soomestatud; muulasteks muutumisest pole teateid.

3. **Shlüsselburi** linnas on umbes 30 perekonda eestlasi.

4. **Miskina** külas on umbes 42 perekonda: muud teated puuduwad.

5. **Shtsheglowa.** Asunikud on kõik rentnikud, kes kõrget renti maksawad, 4—7 rbl. dessatini eest; maa on kiwihunnik, sellepärast selle harimine väga raske ja kulurikas. Majad on rentnikkudel kõik mõisa poolt, millede eest aga aastas weel 12 rbl. renti maksma peawad. Eestlaste talud on kodumaa kombe järele igauks oma krundi pääl, aga mitte külas koos, ehk neid küll kaks küla loetakse: Tshernoretzk ja Kamenka. Eestlaste asundused on kaugel suure metsa sees ja käidawatest teedest eemal, umbes 20 wersta Peterburist. Karjakaswatamise tõttu elawad asunikud kauris jõukalt; sest selle saadused maksawad Peterburis hääd raha. Kiriklikka toimetusi toimetatakse neil Peterburi Jaani kirikus. Omal kooli ligidal ei ole, sellepärast saadetakse lapsed enamasti Wene kirikukoolidesse. Mitmed perekonnad on Soome ja Eesti keele wahel ära kaotanud. Pääle rentnikkude on siin palju eestlastest töömehi, metsawahtisid, kubjasid, aidamehi, walitsejaid jne.; töömeeste palgad umbes 15 rbl. kuus, prii korter ja küte.

d. Tsarskoje Selo maakonnas.

6. **Gatshina** linnas on umbes 200 eestlast. Jumalateenistusi peetakse kirikus kuus 2 korda Eesti keeli, kuna aga neil kordadel, kus kirikus Eesti keeli teenistusi ei ole, seda koolmeister koolimajas peab. Kool kannab siin kihelkonnakooli nime. Kohaline õpetaja on õpetaja O. Palsa. Kirik kannab Nikolai nime, ja on Keisrinna Maria Feodorowna ehitatud. Kirik on wäheldane, aga kena ehitus. Sinna käib kolme sugu rahwast: sakslased, soomlased ja eestlased. Gatshina ümbruses on palju Eesti külasid, kes kõik Gatshina kiriku järele on. Asunikud on enamasti rentnikud, kas „Udeljna” ehk keiserliku perekonna mõisa maa pääl; ka omanikkusid on. „Udeljna” maa pääl maksetakse 1 rbl. 25 kop. kuni 1 rbl. 50 kop. dessatinist renti. Maad on juba kõik põlluks tehtud, heinamaad ja karjamaad renditakse mujalt. Põldude pääl kaswatatakse ristikheina, mis Peterburis ja Gatshinas hädä hinda maksawad. Loomi peetakse rohkesti, kelle saadused ka hädä rahahallik on. Koolisid on kaks, Rääbises ja Wohkinas, (Miikinas?). Rääbise kooliõpetajaks on J. Mitus; tema palk 100 rbl. aastas ja 13 dessat. maad. Wohkina kool seisab praegu, sest et nii odawat kooliõpetajat saada ei ole, kes ainult õhust elada wõiks. Tsarskoje-Selo maakonna asundused on järgmised, kõik Gatshina ligikonnas:

7. **Aleksandrowskaja Slobodas** on 7 majaomanikku ning hulk teenijaid, umbes 50 hinge.

8. **Kiwijärwe** küla, asunikud Palamusest Kiwijärwe wallast, asusiwad 1870; umbes 50 hinge. Nende käes on 195 dess. „Udeljna” maad rendi pääl.

9. **Wanatee** küla, asunikud T. maalt, asunud 1873. 10 peret, 291 dess. maad, „Udeljna” rentnikud; elawad jõukalt.

10. **Kuremaa** küla, asunud 1870, Palamusest, Kuremaalt, 66 hinge.

11. **Rääbise** küla, 12 w. Gatshinast, Torma kihelkonnast, Rääbise wallast, 1870 asunud; „Udeljna” rentnikud 214 dess. maa pääl, 80 hinge.

12. **Rotkowa aru**, asunikud Laiuselt ja mujalt, 35 hinge.

13. **Inkala** küla, asunud 1871 siit ja säält; 100 dess. maad, 60 hinge.

14. **Leede** küla, 5 peret, Leede wallast asunud.

15. **Karstala** küla, 1870 asunud, umbes 25 hinge.

16. **Soske**, 2 peret, 1871 Amblast asunud; 50 dess. rendimaad.

17. **Kepsu**, Tormast 1876 asunud, 3 peret 75 dess. maa pääl.

18. **Üttila**. Asujad Liiwi- ja Eestimaalt pärit, 5 peret.

19. **Woiskowitsa**, asunud 1873, asujaid umbes 150; mõisamaa rentnikud.

20. **Wohona** mõisamaa pääl on ligi 60—65 talu ja 200 hinge.

21. **Uus Skworitsa**, Gatshinast 10 wersta, asunud 1870.

22. **Arupakose**, elawad laiali, 9 peret.

23. **Skworitsa**, 15 wersta Gatshinast, 7 peret.

24. **Luusitsa**, Drushnoselje mõisa pääl, 22 talu.

Pääle selle elab Gatshina ligikonnas eestlasi töölistena siin ja sääl laiali. Eelolewate teadete sees saab wististi wigasid ja puudusid olema, mille eest mitte hoida ei saanud, sest et teadete materjal selle maakonna kohta, ning — ütlen kohe — terwe Peterburi kubermangu kohta, puudulik on.

e. Peterhofi maakonnas.

25. **Imolkowo**. Esimesed asujud asusiwad 1869, enamasti Rakwere ligidalt. Nad on rentnikud; 21 peret, 112 hinge.

26. **Niskuwitsa**, mõisa maa pääl.

27. **Uus-Niskuwitsa**. Ostetud maa, asunud 1886, Rakwere maakonnast, umbes 80 hinge; siin olla ka kool.

28. **Serebetta** (Жеребьята, чер. ст. Гостилицы, Петергофскаго уѣзда) eestlased on wiimase 25 aasta jooksul siia soomlaste sekka tulnud. Serebetta Soome kihelkonna järele, mis 700 ruut-wersta suur, on umbes 1000 eestlast, mõned käiwad 20—30 wersta kauguselt Serebetta kirikusse. Siin on asunikka kõigist kodumaa maakonnadest, ainult Saaremaalt mitte. Esimesed eestlased on Wene küladesse asunud, aga et neile Wene küla olud mitte pole meeldinud, siis on nad mõisnikkude käest maad rentinud, hooned pääle ehitanud ja elama asunud. Walmis põldu leidsiwad eestlased wähe eest, peaaegu kõik põld on oma tehtud. Praegu on siin eestlasi, kes juba 20 aastat siin on elanud, aga Wene keelt mitte ei oska, on aga ka neid, kes Eesti keele täitsa ära unustanud on. Wiimasel leeri ajal oli 10 last, kes Wene keelt hästi, Eesti keelt aga puudulikult mõistsiwad. Kõik asunikud enamasti elawad passi pääl, mõni üksik on siinsesse Medusi walda üles kirjutatud. Suurem jagu asunikka on Ew.-Lutheruse usku ja käiwad Serebetta Soome kirikusse. Õpetaja Karl Smeds peab eestlastele aastas 28 jumalateenistust, muil pühadel peab koolmeister koolimajas palwetundi. Serebettas on ilus paraja suurusega kirik; õpetaja elab siinsamas. Eestlased käiwad üsna hoolsasti kirikus; nende kirikuwanem Karl Berg elab Kamarowka külas. Umbes 15-nes osa asunikkudest on Greeka-õigetuskude, kelledest mõned Wene keele puudusel Ew.-Lutheruse kirikus käiwad. Serebettas on 4. nowembrist saadik 1898 Eesti kool. Kooliõpetaja Jaan Tulff, endise Tartu Eesti seminari kaswandik, on Tartumaalt Rõngust pärit. Praegu on Eesti kool Soome kooliga ühe katuse all; ruumi puuduse pärast tuleb uue maja ehitus käsile wõtta, mis umbes 2000 rubla maksma tuleb. Lapsi on 50-ne ümber. Kooliõpetaja palga, 325 rbl., maksab semstwo; niisama annab semstwo ka kõik kooli tarwitused, kuna koolimaja walgustamine, kütmine jne. asunikkude eneste asi on. Niisugust kooli nimetatakse semstwo kooliks. Nagu juba ülemal pool tähendatud, on suurem hulk asunikka rentnikud. Nende krundid on 10—30 dess. suured ning hooned ja elumaja sellesama plaani järele walmistatud, nagu kodumaal, ainult Kamarowka külas, kus 60 dess. maad, on elumajad rehest lahu-

tatud. Wiljapuu aedasad on wähe. Põllud on kehwa poole, nii et mõned leiwa jahu ostma peawad, siisgi kaswawad kaerad ja kartulid ilusasti. Siinse rahwa pääraha-hallik on hein. Heina puud maksab Peterhofis, Oranienbaumis ja Kroonlinnas 30—50 kopikat. Siin praegu kohtasid enam ei müüda, sellepärast on ainult Kamarowka küla, umbes 20 aasta eest asunud, pärismaa. Maa rent on 3—5 rbl. dessatin, olgu see siis põld wõi karjamaa. Wanad asunikud elawad siinsete wenelastega wõrreldes kaunis jõukalt, kuna uuemad asunikud kehwisega wõitlewad. — Maapind on sawi-kasliiwane, kore, mis warsti ära kuiwab. Põhjas on paas. Kaewud kaewatakse 12—16 sülda sügawad, pääl 4 sülda rakkeid, siis tuleb paas. Igas külas on üks kaew. Eestlased ostawad wee mõnest ligemast külast ning weawad koju. Soosid siin ligi-konnas ei ole.

29. **Kaporjes** on umbes 400 eestlast.

30. **Kolpino** wabrikus on umbes 1000 eestlast, siin on ka kool.

31. **Gubanitsas** on ligi 2000 eestlast.

g. Jamburi maakonnas.

32. **Simititsa**, Moloskowitsa Soome kihelkonnas, Knjashewski wallas (КНЯЖЕВСКОЙ вол.) 35 wersta Jamburist, 18 wersta Moloskowitsa raudtee jaamast, 40 wersta Soome lahest. Asunud on eestlased siia 1884. aastal. Asujaid on 74 talu. Asujad on Kolga wallast Kuusalu kihelkonnast pärit; nad ostsiwad selle mõisa kindral-major v. Blokki käest 50,000 rbl. eest ära; maa suurus 3000 dess. Ostmise ja maajagamisega oli küllalt sekeldusi, nüüd on need lõpetatud. Usuelu on kaunis leige. Asunikudel on omal suur koolimaja, mille pikkus 12 sülda, laius 5 sülda. Kirikus käidakse Moloskowitsa Soome kirikusse, aga ka koolimajas peetakse palwetundisid. Kooli peab rahwas ise ülewal, on aga selles asjas kaunis hooletu.

33. **Jamburi** linnas on umbes 100 perekonda eestlasi. Neil on proua von Doeppi poolt kool asutatud, mis abikassast iga aasta 150 rbl. saab. Lapsi on koolis umbes 30. Üleüldse on eestlasi Jamburi Latsaruse koguduse järele ligi 2000 hinge. Jamburisse käib õpetaja Narwast 2 wõi 1 kord kuus, maakonda wäga harwa.

h. Gdowi (Oudowa) maakonnas

34. **Sträkowo** (kirjade adress: ст. Тупичино, Спб. губ.). Asujaid on umbes 60 perekonda; asunud Jurjewi- ja Wõrumaalt umbes 30 aastat tagasi. Asujad on pea kõik Ew.-Lutheruse usku ning Oudowa õpetaja Hauboldi kiriklikul hoolet. Palwemaja on 1872. aastal ehitatud. Eestlasi on selle koguduse surnuaiale umbes 1200 maetud. Kogudusewanem on Jaan Pung. Kooliõpetaja ja köster Daniel Lätti, endise Tartu Eesti seminari kaswandik, peab palwemaja käärkambris kooli. Kooliruumid on puudulised, õpilasi 30 ümber. Koolmeistri ja köstri palgaks on 20 dess. põllumaad. Kütte ja walgustuse toowad koolilapsed korda mööda. Kirikus on 1892. aastast saadik orel, mis 450 rbl. maksis. Õpetaja käib 5 korda asunduses jumalateenistust pidamas. Asunikud on osalt pärisomanikud, osalt rentnikud, põldu tehtakse metsade alt.

35. **Dolgomelnitsa**. Asunikkusid on umbes 200, rentnikud raiestiku pääl. Kooli ei ole. Õpetaja käib sinna Narwast ning on see asundus Jamburi kihelkonna järele. Jamburist on Dolgomelnitsasse talwel 15, suwel 50 wersta.

36. **Domkino**, 70 wersta Oudowast; selles ja järgmistes asundustes on igas ühes kool. 37. **Sadorje**, 80 wersta Oudowast; 38. **Mjasnikowa Gora**, 90 wersta Oudowast. 39. **Silentski**, 110 wersta Oudowast. 40. **Beshkowo**, 75 wersta Oudowast. 41. **Wõtshkowo**, 68 wersta Oudowast. 42. **Sworets**, 70 wersta Oudowast. 43. **Trutnewo**, 15 wersta Oudowast. 44. **Dubnitsa**, 48 wersta Oudowast. 45. **Woskowo**, 30 wersta Oudowast. 46. **Lomowo**, 34 wersta Oudowast. 47. **Saretshje**, 109 wersta Oudowast ning 48. **Oudowa** linnas.

i. Luuga maakonnas.

49. **Juudimets** (Дача Ривоша) adress: Луга, Кологородской вол., umbes 11,300 dess. suur, algab Luuga linna juurest ning ulatab 20 wersta kauguseni. Esimesed asujad Männik ja Waarik tuliwad siia 1883. aastal. Praegu on siin 73 perekonda. Asujad asusiwad raiestikku rentnikkudeks; 6 aastat anti asumise aega, mis ajal asunik tarwilikud hooned üles ehitama pidi; materjal selleks anti Juudimetsast; niisama pidi ka põld ja heinamaa selle aja sees walmis tehtud olema. Järgmise 6 aasta eest wõeti 3 rbl. dess. eest renti. Nüüd on see rent aga mõnele 4½ rublani kõrgendatud. Asujad on kõik enamasti Ew.-Lutheruse usku. Nende kirik on Luuga linnas (Покровская 15). Õpetaja O. Palsa Gatshinast käib siin 5—6 korda aastas jumalateenistust pidamas. Kiriku ja koguduse eestseisja on Luuga apteeker Hugo Willefeldt. Kirik wõi palwemaja on kaunis suur puu ehitus, ilma tornita; temas on orel. Köster Hans Kert, Põltsamaalt pärit, peab siin iga pühapäew jumalateenistust. Maa, kiriku alla, on linna poolt antud. Kooli ei ole, ehk küll kahekordne maja selle tarwis ehitatud sai. Selles ehitamise asjas näib sekeldusi olewat. Köster Kert saab 100 rubla raha, prii korteri ning kiriklikkude toimetuste eest, kui teda tarwitatakse, igakord 50 kopikat. Leerilapsi on 50 ümber. Asunikkude eluhood on Eesti moodi järele ehitatud. Rendimail leidub üsna häid heina- ja põllumaid, mis harimise waewa auusasti ära tasuwad. Asunikud ei wõi oma elu üle just mitte nuriseda; kes tööd on teinud, need on kaunis jõukale järjele jõudnud.

50. **Leskowitzha**, adress: чр. Плюсса, ligi 100 asunikku.

51. **Potshan**, Бутковской волости, чер. г. Луга.

52. **Medweshie**, Красногорской волости, чер. г. Луга.

53. **Seretka**, 226 hinge; kooli- ja palwemaja on, — kooliõpetaja üle pole teateid; õpetaja käib 2 korda aastas Pihkwast. Asundus on 60 wersta Pihkwast.

54. **Sapolje**, 15 perekonna ümber, rentnikud.

55. **Korostowitsa** ja **Skreblowa**, kaks Glinka Maureni mõisat, on eestlaste käes pooletera pääl. Pooletera kaup on hää. Rentnikule wõi pooleteramehele antakse kõik wilja seeme, ka suwine leibgi, 2 lehma, 1 hobune, wanker, regi ja kõik põllutööriistad ja nõud, nii et waesemgi wõib pääle hakata.

56. **Jossedina** wallas Meklenburg-Strelitsi printsi Mihail Georgiewitshi mõisa met-samaade pääl asuwad eestlased on Pihkwa õpetaja hoolet. Neile on maaomaniku poolt koolimaja ehitatud, mille wäärtus 2000 rubla. Ka kooliõpetaja palga maksab nimetatud kõrge herra. Eestlased asuwad siin lätlastega ühes.

Eesti asundused Pihkwa kubermangus.

1. **Pihkwa Eesti kogudus**; 891 hinge. Siin on kool ja koolimaja, kuhu umbes 40 last käiwad. Iga 3 nädala tagast peab õpetaja Bresinsky Saksa kirikus Eesti keeli jumalateenistust, muudel pühapäewadel koolimajas kooliõpetaja.

2. **Gora küla**, Porhowi maakonnas, 536 eestlasega. Siin on koolimaja. Õpetaja käib Pihkwast 2 korda aastas.

3. Porhowi kreisi mööda laiali 523 eestlast.

4. **Ostrowi** linnas ja ümbruses elab 219 eestlast.

5. **Opotsha** linnas ja ümbruses elab 325 eestlast.

6. **Noworshewi** linnas ja ümbruses elab 538 eestlast.

7. **Wastseliina** koguduse järele on Pihkwa maakonnas ligi 3000 eestlast, kellel 4 koolimaja ja üks palwemaja on.

8. **Toropetsi** asunikud. Asunikud elawad maakonda mööda laiali, kirik on Toropetsi linnas. Asunikka on Ew.-Lutheruse usku 5000 hinge, enamasti Tartu- ja Wõrumaalt pärit. Esimesed asujad on juba 30 aastat siin. Suurem jagu asunikka on rentnikud, on aga ka pärisomanikka. Waimulik hoolekandmine nende üle on Toropetsi ja Holmi ning Weliki Luki õpetaja J. Boas'i käes. Toropetsi linnas on ka Eesti kool, mida praegu 100 lapse jaoks suurendatakse. Kooli peab kogudus ülewal. Leerilapsed on 2 korda aastas õpetusel, sügisel poisslapsed ning kewadel tütarlapsed. Asunikud elawad keskmist moodi, mõni seas on õige jõukas.

9. **Lutshano-Brosenskaja** wallas Holmi maakonnas on 222 eestlast, nendest 1 Greeka-õigeusuline perekond. Asunikud on umbes 1874. a. siia tulnud. 17 perekonda on pärisomanikud, teised 12 perekonda rentnikud. Ostetud maad on 914 dess. Kirikut ega kooli ei ole; kirikusse käiwad Toropetsi ehk Holmi, kuhu 65 wersta on. Waimline elu on wilets. Ka warandusline olek on kehwapoolne.

10. **Holmi** maakonda mööda laiali elab hulk eestlasi rentnikkudena ja töölistena, kelle elukord raske on.

11. **Weliki Luki** maakonnas elab ka hulk eestlasi.

Eesti asundused Tweri kubermangus.

1. **Brandti asundus.** Staropassenski wallas, Wõshni-Wolotshoki maakonnas; kirjad käiwad чр. Покровское. Esimene asumine sündis 1885. a. ja sest ajast pääle kuni tänini on asunikka ikka juurde tulnud. Rahwa arw terwes asunduses on umbes 1000 ehk pääle. Asujad on wäga mitmelt poolt pärit. Suurem hulk nendest on Tallinna-maalt, siis Pärnu, Wiljandi, Tartu ja Wõru maakondadest. Esimesed asujad ostsiwad kohe maatükid päriseks, teised tegiwad seda Moskwa põllupanga abil, nõnda et nüüd kõikidel asunikkudel omad päriskohad ja kindlad paberid nende üle käes on. Asujad on seni Wene rahwaga walitsuse asjus ühendatud, loodetakse aga warsti oma külawalitsus saada. Suurem hulk asunikkusid on Ew.-Lutheruse usku, Greeka-õigeusulisi on ligi 200. Kiriklikkude toimetuste poolest on Ew.-Lutheruse usulised Tweri õpetaja Eduard Johannsoni hoolet, kes 2 korda aastas siin jumalateenistust pidamas käib. Palwemajaks on ilus, suur, puune maja, mis alles 1899. a. ehitati ja sisse pühitseti. Ehitamise kulud kandis rahwas jõuudu mööda ning Abikassa on ka selleks abi andnud, osalt kinkinud, osalt wõlgu. Kooli loodetakse warsti täielikuks semstwo kooliks ümber muuta. Praegu peab kooli kogudus abikassa toetusel ülewal. Kooliõpetajaks on M. Kärick Liiwimaalt Tartu maakonnast, kes oma hariduse eragümnasiumis saanud on. Koolilaste arw on 60 ümber. Eluhooned asunikkudel on kõik puust ja kaunis korrapäraliselt ehitatud ning pilbastega kaetud, enam jagu aga rehetubadega weel koos. Ka teised hooned on korrapäralised. Wiljapuu aedadega on mitmed hakatust teinud ning lootuse järele saab see asi edenema, sest maapind on selleks kohane. Heinamaa terwes asunduses on wäga hää ja selle tõttu ka karjakaswatus hää järjel, mis asunikkude suurem rahahallikas on. Asunduses on 4 piimatalitust: 3 nendest on üksikute peremeeste omad, neljas on ühisuse oma. Warandusline olek on terwes asunduses keskmine. Asunikud elawad igauks oma krundi pääl laiali. Tänini on waimulik elu weel wiletsal järjel olnud, mis aga lootuse järele paranema hakkab. Ajalehti loetakse umbes 30 eks. Kodune elu on muidu wagune. Riides käiwad asunikud keskmist moodi ja kannawad enamasti oma tehtud riiet. Naesterahwa käsitöö on alamal järjel, kui kodumaal. Põld on metsa alt tehtud. Sagedane wihmasadu on põllutööle takistuseks. Maakoht on mäe künka otsas. Maad asujate käes on umbes 5000 dessatini, mis puukauplejate E. G. Brandti ja Co. käest on ostetud.

2. **Owsännikowos**, 20 wersta Brandti asundusest eemal, elab umbes 100 eestlast.

3. **Ostashkowo** maakonnas asub umbes 140 eestlast.

Eesti asundused Nowgorodi kubermangus.

1. **Laane (Малиновка)**, adr. чер. Любань, Ник. ж. д. — Luubani raudtee jaamast 25 wersta. Asujad tuliwad siia 1886. aastal, suuremalt jaolt Jamburi maakonnast, kuhu nad enne wälja rännanud oliwad; kodumaalt on nad Pilistwerest, Jaagupist, Märjamaalt ning Nigulast pärit. Asujad ostsiwad metsakaupleja käest umbes 300 dess. maad, 5 rbl. dess. Asumine oli raske, aga nüüd on elujärg juba rahuloldaw. Mõned asunikud elawad passi pääl, kas kodumaalt ehk Tsarskoje-Selo ja Jamburi maakondadest, mõned on ligidal olewa Läti asunduse (Тигодское курляндское об-

щество) alla üles wõetud. Asujaid on 9 perekonda (45 hinge) ning nad on kõik Ew.-Lutheruse usku. Kirikut ega palwemaja ei ole. Nowgorodi õpetaja A. Mohrfeldt käib 2 korda aastas jumalateenistust pidamas, kes sagedamini tahawad, käiwad Peterburi Jaani kirikus ehk Järwasaari kirikus, mis siit 35 wersta eemal on. Kodujumalateenistust peetakse iga pühapäew ühes talumajas. Ehk küll kooli ei ole, siiski on asunikud kaunis ärkwal; neil on wäikene laulukoor ning nad loewad hoolega raamatuid ja ajalehti. Praegu käib neile kolm ajalehte. Eluhooned on kaunis korrapäralised, enamasti aawa palkidest tehtud. Põldu tehtakse kandude alt. 2/3 maad on sawipõhjaga põllumaa, 1/3 raba. Rohi kaswab igal pool lopsakalt, sellepärast edeneb karjakaswatamine. Rahwas elab magusasti, warandusline olek keskmise.

2. **Loshitowo**, 20 wersta Nowgorodist. Siin on kool ja kooliõpetaja. Pääle selle olla Nowgorodi kubermangus weel 4 Eesti küla ning laiali elamas 2400 eestlast. Nowgorodi kubermangus kokku on umbes 3000 eestlast.

Eesti asundused Jaroslawi kubermangus.

1. **Kamenka** Eesti asundus. (Дача Каменка, Пошехонскаго уѣзда, Колобовской вол.) 1889. aastal 3. apr. tuli esimene Eesti perekond siia; praegu on siin 17 perekonda 100 hingega. Asujad on Kanepi, Otepää ning Põlwa kihelkondadest pärit. Selle asunduse alustaja on endine Pikajärwe, Walgejärwe ja Wana-Piigandi wallakirjutaja Johann Zupping. Wäljarändamisele meelitasiwad teda üliodawad maahinnad Wene maal. 1888. aasta „Küla teataja” (Сельскій вѣстникъ) tõi kuulutuse, et mõisnik Tshernoswitow maad müüb, ka 5 dessatini suurustes tükkides, dessatini hind 10 rbl. Kirjawahetus tegi selgeks, et kõnes olew maa suur metsalaane olla, 55 wersta Rõbinskist, Poshehonjest 15 wersta, Wolga harust Sheksnast ainult 15 wersta. Suwel 1888. a. sõitis J. Zupping maad vaatama ja ostis kohe 10 dess. maad ära. Zuppingiga ühes rändas ka weel üks teine perekond nimetatud kohale, ning sest ajast saadik on asujaid ühte wiisi juurde tulnud. Suurem hulk asujaid on siinse Wene walla alla üles kirjutatud. Asujad on kõik Ew.-Lutheruse usku ning Jaroslawi õpetaja Leonhardt Koenigsfeldt'i kiriklikul hoolet. Õpetaja käib umbes 8 korda Rõbinskis Saksa kirikus jumalateenistust pidamas, kus ka Eesti jumalateenistused saawad peetud, kui selleks soowijaid on. Senini on aastas ainult 2 korda Eesti keeli jumalateenistus olnud. 1898. a. awati asunduses lugemise kool (школа грамоты), mille koolmeistriks Joonas Zirkel hakkas. Suwel aga lahkus ta sellest ametist ning tema asemel on nüüd kooliõpetaja J. Kriweler, Haapsalu maakonnast pärit, Pärnu linnakoolis hariduse saanud ning säälсамas ka kooliõpetaja eksami teinud. Kool sai nüüd ka külakooli nime (Сельское училище). Koolimaja ei ole, kooli peetakse uues talumajas. Koolimaja ehitamine on aga juba käsil. Praegu on koolis 12 last. Kooli ülewalpideamine on asunikkude eneste asi. Kooliõpetaja palga toeks on 10 dess. maad ostetud. Koguduse wanem on Johann Zupping. Elumajaks on igal perekonnal, kellel maa ostetud (13 perekonda), wäikene puust ehitatud maja, rehest lahus. Teised hooned on: rehi rehealusega, laut, küün ja ait ning üle kahe pere saun. Maad on asunikkude käes 228 dessatini, mille eest suurem jagu ostuhinda maksetud ja kontrahid tehtud. Iga perekond elab oma ostetud maa pääl. Aiamaa, heinamaa ja põld on kõik oma ümbuses ning on põlisest metsast haritud. Warandusline seisukord on kehwa. Maapind on liiwakas sawine ja hästi leedega segatud, mis maale halli tuhakarwa näo annab.

Rukki ja kaera kasw läheb korda, odrad kaswawad sandisti. Pää rahahallikaks on karjakaswatamine. Wäikesed põrsad ning ka muud elajad on hääs hinnas; ka wõi eest saab raha. Kes hoolega tööd teeb ja kokku hoiab, saab süüa ja tuleb omaga läbi. Asunikkude sisemine elu oli hääs korras, wiimasel ajal kuulub säält mõnest usuhai-gusest.

2. **Nikolajewna** mõisa maade pääl Danilowi linna ligi on 6 perekonda eestlasi rent-nikkudeks. Maa on põllus, söödis ja ka heinamaa ja metsa all. Mets on noor wõsas-tik, mis põllumaa pääle kaswanud. Maatükid on 20—70 dessatini suured.

Eesti asunikud Mohilewi kubermangus.

1. **Gorbowo** mõisa maadel Orsha maakonnas (чер. гор. Бабиновичи) on 1884. aastast saadik Eesti asundus. Asunikkusid on ligi 500, nendest umbes 30 Greeka-õigeusulised, teised Ew.-Lutheruse usku. Asujad on Saarest, Paistust, Karksis, kõi-ge rohkem aga Wändrast ja Laiksaare wallast. Asujad oliwad asudes enam wõi vähem jõukad inimesed. Asusiwad A. von Wahli maa pääle esiti rentnikkudeks, kaunis hääde tingimistega, pärast pidiwad omanikkudeks saama, kuna nad 50 rbl. dessatini eest maksiwad; iga koht oli 30 dess. Et aga kontrahi tingimisi metsa hari-mise asjus täita ei suudetud, siis tegi mõisaomanik uue kontrahi juba palju raskema-te tingimistega. Maa ostmise lootus kadus Ew.-Lutheruse usulistel kogunisti, kui walitsuse poolt selles asjas takistusi tuli. Palwe- ja koolimaja kohta puuduwad tea-ted. Mõni aasta tagasi pidas küll A. Truwe 22 lapsega ühes mõisa majas kooli, kui-das selle poolest säääl praegu lugu, on nende ridade kirjutajal teadmata. Jumalatee-nistust käib Moskwa õpetaja Frey üks kord aastas pidamas. Asunikud elawad 60 talus. Waranduslise seisukorra ütlewad mõned kehwa olewat, teised nimetawad teda hääks. Jõukamatel peremeestel olla kuni 10 lehma, 2—3 hobust, 20 lammast. Põllumaa on metsa alt tehtud. Asundus on 2 raudteeharu wahel, kumbagile umbes 30 wersta.

2. **Boristenowo** mõisas on umbes 10 perekonda eestlasi moonakateks. Nimetatud mõisa on esimese ligikonnas. Esiti oli tööliste elu hää, hiljem on halwemaks läinud. 1887. a. asunud.

Eesti asundused Wjatka kubermangus.

Wjatka kubermangus Sarapuli maakonnas on umbes 20—30 wersta pääl kolm wäikest Eesti asundust, Suriki, Jurino ja Kigbajewo. Kirjade adress Sarapuli linna kaudu. Asujad tuliwad siia 1894. aastal. Asujate arw 100—130. Asujad on Tallinna kubermangust pärit. Asujad on kohalise Mostawinski walla alla üles kirjutatud. Ewang.-Lutheruse usuliste arw on umbes 100 hinge, Greeka-õigeusulisi 25—30. Õpe-taja A. Leyst Simbirskist käib neil aastas ükskord jumalateenistust pidamas. Kooli ega palwemaja ei ole, niisama ka kooliõpetajat mitte. Elumajad on kaunis kõlblised,

aeda ei ole, põllud on hääd. Asunikud, kes siin maarentnikud on, on kehwad inimesed olnud. Suurem hulk jättis oma koha maha ja asus teise kohta. Kas praegu, mil neid ridasid kirjutatakse, sääl weel Eesti asunikusid on, on teadmata, sest et säält tänawu mingit teadet pole tulnud.

Eesti asundused Simbirski kubermangus.

1. **Smorodino.** Asundus seisab wiiest külast koos, nimelt: Smorodino (asutuse keskpaik), Ogibnaja, Lapshanka, Lomm ja Shirokodolnoi, mis kõik Simbirski maakonnas on; kirjad käiwad (Шиловка) postijaama kaudu. Smorodinole ja Ogibnajale tuliwad esimesed asujad umbes 1872. a. Lapshankasse 1876. a., Shirokodolnoisse 1889. a. ning Lommi 1896. a. Rahwa arw kõigis nimetatud külades on umbes 385 hinge, pääle selle on siin ümberkaudu mõisates weel eestlasi teenimas. Asujad on suuremalt jaolt Rakwere maakonnast pärit. Suurem wäljarändamine sündis 1871—1872. a., kus esiotsa palju neist teenimas oliwad, kas wabrikutes, mõisates ehk mujal, kuni aasta kahe jooksul esimesed külad asusiwad, aga pärast poole teised kolm küla. Mõni hää aasta oli wäljarändamisest saadik mööda läinud, enne kui nad kindlalt nendesse küladesse kogusiwad, ühed wabrikutest, teised Wolga äärsetelt laewasadamatelt, kolmandad mõisa maade päält ehk mujalt. Praegu enam edasitagasi rändamist ei ole. Smorodino, Ogibnaja, Lapshanka ja Lommi küladel on kokku üks külawanem ülemaltpoolt ametisse kinnitatud, kellel ametimärk ja pitsat on. Mõnes asjas seisawad nad aga siisgi ligema Wene külaga koos, kus ka tshuwasissid elab, Shirokodolnoi küla eestlased on walitsuse asjus wenelastega ühes koos. Asujad on enamasti kõik Ew.-Lutheri usulised, ainult wäike hulk nendest — 25—30 hinge — on nõndanimetatud „laupäewa pidajad”, kes iga aastaga oma usu pimedust ära tundes sellele selga pööravad ja Ew.-Lutheri usulistega ennast jälle ühendawad. Asunikkudel käib iga aasta 2 korda Simbirski linna Saksa koguduse õpetaja August Leyst Smorodinos kiriklikku asju toimetamas, kus 1895. aastast saadik ilus palwemaja, kiriku-koolimaja ja köstri ruumid on. Maja maksab umbes 2000 rubla, tema ehitamiseks andsiwad abi: Udeljna walitsus, abikassa, kooli nõuukogu ning jõudu mööda rahwas ise. Kooliõpetajaks ja köstriks on 1899. aastast saadik Johan Jögewest, kes Wiljandi linnakoolis oma hariduse saanud. Kool on palwemaja ruumides, kus iga aasta 20—30 last õpetust saawad. Kool on täielik semstwokool ning kooliõpetaja saab 1895. aastast saadik semstwo käest palga; usuõpetuse ning emakeele õpetuse eest maksawad asunikud pääle selle eraldi. 1896. aastast saadik on koolil auu-kurator (почетный попечитель), kellest koolile palju hääd ja tuge on olnud. Asunikkudel on puust õige korralikult ehitatud elumajad, milledel laudkatused ja korstnad pääl; ka kõrwalised hooned on kõlblikud. Hoonete ilustuseks ning ühtlasi ka peremehe kasuks on iga maja ümbruses rohkesti ilu- kui ka wiljapuid istutatud. Heinasaak on asunikkudel wähepoolne; heinamaad rendiwad nad Udeljna walitsuse käest 5—8 wersta kauguselt, mõnikord ka Wolga äärest wenelaste käest. Põld on mustamulla maa sawi põhjaga, kannab kaunisti wilja ja annab asunikkudele elutarwituseks küll, kui wähegi õnnistaw aasta on. Waranduslisest küljest wõib asunikka praegu keskmiste sekka arwata, aga lootuse järele saab nende elu-olu hääle järjele tõusma. Asunikud asuwad Udeljna maa pääl rentnikkudena kaunis metsarikkas kohas. Kontrahti aeg kestab 24 aastat. Põllumaad tuleb iga peremehe kohta 10—15 dess., aga karjamaa ning heinamaa saawad iga aasta iseäranis renditud. Suurem sissetulek on põllu ja karja saadustest; mõni teenib ka mesilaste pidami-

setulek on põllu ja karja saadustest; mõni teenib ka mesilaste pidamisest hulga rublasid. Riides käiwad asunikud korrapärast ja kodune elu on kaunis puhas. Kirikut ja kooli armastab rahwas ning ohwerdab aasta jooksul mõned hääd rublad nende ülewalpidamiseks. Ka armastawad nad laulu ning tulewad hääl meelel lauluharjutustele. Üleüldine kombelik elu asunduses on enam ehk vähem kiiduwäärt. Joowastawate jookide tarwitamine on peaaegu tundmata asi. Isekeskis on asunikud rahuarastajad ja leplikud. Köster-kooliõpetaja on rahwa juhataja, aga mitte tema sulane.

2. **Sabakino** asunduses (Свѣтлое озеро), Simbirski linnast 70 wersta, elab umbes 150 asunikku; asumise aasta 1885; neil on ka kool ja kooliõpetaja.

3. **Dubowo** asunduse üle, 78 wersta Simbirskist, puuduwad teated.

4. **Tshistoje Pole** (Чистое Поле, чер. почт. ст. Старая Зиновьевка, Корсунскаго уѣзда). Siia asusiwad eestlased Simbirski kubermangust, kus nad siin ja sääl pooleteramehed ehk rentnikud oliwad, 1897. aasta kewadel. Otseteel kodumaalt siia keegi ei ole tulnud. Asujaid on 20 perekonda, 112 hinge, kellest 12 perekonda Rakwere maakonnast, 8 Lügänu kihelkonnast. Asunikkude külawalitsus on alles ilma ülem-poolse kinnitusega. Asujad on kõik Ew.-Lutheri usku; nende õpetaja elab Simbirskis. Palwemaja ehitus wõeti õpetaja toimetusel kewadel 1899. aastal. käsile; ehituseks kinkis Udeljna walitsus omalt poolt materjali ning abikassa 300 rubla raha. Üleüldse peab siin õpetaja A. Leyst'i auuks ja kiituseks ütleva, et tema oma hoolet olewate asunduste eest rohkem hoolt kannab, kui seda mujalt kuuldu. Kooliõpetajaks on Eduard Abner, Rakwere Undlast pärit, Rakwere linnakoolis hariduse saanud. Koolilapsi on umbes 15. Koolimaja ehitati ühes palwemajaga, milleks semstwo omalt poolt 100 rubla kinkis. Koolmeistri palka maksab semstwo 120 rubla, abikassa 180 rubla; kõik kooli tarwitus on semstwo poolt, kütte ja walgustuse eest peawad asunikud ise hoolt kandma. Asunikkude eluhooned on ilusad uued ehitused; muid ehitusi ei ole 1898. aasta wiljaikalduse pärast weel korda seada suudetud. Asunikkude warandusline olek on kehwa. Maa on Udeljna walitsuse käest 24 aasta pääle renditud, seda on 260 dessatini à 3 rbl. renti; heinamaad on 40 dessatini sellesama rendi eest, aga karjamaa eest peawad Udeljna walitsusele loomade päält maksma.

5. **Witelewka**, Staro-Sinowjewka wallas, 12 wersta Tshistoje Polest eemal, on 10 perekonda eestlasi. Witelewka asujad on Wiru- ja Harjumaalt pärit. Nad on 1881. aastast saadik siin, elasiwad esiti wäga kehvasti, sest maad on halwad; nüüd on nad aga juba wähe kosunud. Usu järele on nende hulgas 2 perekonda Ew.-Lutheruse usku, 1 perekond sabbathlasi, teised on priilased. Usu asjus on Witelewka palju ära elanud. Hakatuses elas nende hulgas üks sabbathi usu moodi määratseja, kelle läbi kõik endid ristida laskiswad; aastat 4—5 pärast seda tuli uus samasugune määratseja, kes esimese minema kihutas ja rahwa ümber ristis; aasta kolme eest asus siia üks priilane, kes oma korda rahwast ristis; pärast seda on mitmed Lutheruse usku tagasi pööranud. Kõik ristijad on kuuendale käsule liiga teinud, sellepärast nende õpetus just kaua ei ole kestnud. Kooli ega palwemaja neil omal ei ole, käiwad Tshistoje Polesse.

Eesti asundused Ufa kubermangus.

1. **Krimmi hutor** (Крымскій хуторъ, чер. Довлеканово, Белебейскаго уѣзда, Алшеевской волости). Selle asunduse koolimaja ja palwemaja järele on ka teised 7 asundust, milledest tähtsamad: 1. Estonski hutor, Taukuli järwe ääres, 12 perekonnaga; 2. Samarski hutor, wiis wersta esimesest lääne pool; 3. Arikulski hutor, kolm wersta esimesest põhja pool, 900 dess. ostetud maad 19,000 rubla eest; selle omanikud on 2 peremeest, kes 1889. Nowouseni maakonnast siia rännasiwad. 4. Aksipass (Акчипась); 5. Мало-Аксипасс — teistel asundustel pole nime. Kõige esimesed asujad tuliwad siia 1887. aastal Samara kubermangust Nowouseni maakonnast; need on aga siit kõik juba ära Siberisse rännanud. Kõige wiimased asujad tuliwad 1897. Kõiki asujaid 8-sas asunduses kokku on 545 hinge; nad on kõik enne kusgil mujal asumas olnud, otseteel kodumaalt siia rännanud on wäga wähe. Wiis asundust on bashkirlaste maa pääl rentnikud, üks asundus (umbes 30 hinge) on mõisamaa pääl rentnik, kolm asundust on ostetud maade pääl. Krimmi hutor on 1893. aastal panga abil ostetud; seda maad on 1297 dess., millest 400 dess. kase metsa all on. Tema omanikud on 12 perekonda, kellest 5 perekonda Krimmist, 4 Samara maakonnast ning 8 Nowouseni maakonnast siia on asunud. Kolmas päriskrunt on 185 dess. suur, ka panga abil ostetud. Suurem hulk asundust on Alshejewka wallas, vähem osa Kasankuli wallas. Asunikud on kõik enamasti passi pääl elamas, omal walitsust ei ole, waid see on tatarlaste ja bashkirlaste käes. Umbes 110 perekonda asujatest on Ew.-Lutheruse usku ning 15 perekonda on muu usulised. 1897. aastal oli ligi 200 laualkäijat hinge. Kõik asundused on „Krimmi hutorist” umbes 10 wersta kaugel; ainult ühe „hutori” juurde on 30 wersta. „Krimmi hutoris” on palwemaja ja kool ühe katuse all. Maja on puust, plekk katusega, wäljast poolt wooderdatud, seest poolt krohwitud. Ka kooliõpetaja korter on selles majas. Ta on mõisa endine maja, mille ehitamine omal ajal 4000 rbl. maksnud. Õpetaja käis esiti Orenburist, siis Samarast, wiimased wiis aastat Simbirskist; 1899. aastast saadik on asundus Samara maakonna asunduste õpetaja Adalbert Lesta kiriklikul hoolet, kelle elukoht Bergthalis Konstantinowka wallas; kirjad tema kätte käiwad Koshki (Кожки) postijaama kaudu. Kiriku wöörmündriks on endine Lohuküla koolmeister, Samara maakonnast, Pärtel Hallik. Kooliõpetajat praegu ei ole. Palka maksis kogudus priitahtlikkude annetega umbes 150 rbl. Ostetud maa omanikkudel on kõikidel puumajad, laud, plekk ehk hõlest katustega. Majad on korralikud, puhtad ning mitme kambriga. Ka wiljaaidad on korralikud. Lautasid siin ei ole, waid ainult aiad wõi tuisuwarjud talwel. Loomi söödetakse talwel wäljas aias, nagu Lõuna-Wenemaal. Suwel käib ühe küla kari ühisel karjamaal, ühise karjase kaitse all. Põllud kannawad hääd heina, kui nad seisma jäetakse. Rentnikkude majad on halwemad; vähem on puust majasid, suurem hulk on sawi plonnidest tehtud. Rahwas elab kaunis jõukalt. Päriskrundi meestest on 3 perekonda õige rikkad; ka rendimaade pääl on esimesed asujad kaunis jõukad, kuna hiljemad kehvasti elawad. Elanikkude suurem sissetulek on põllutööst; jõukad peremehed teewad iga aasta 20—40 neljatuhande ruutsüllalist dessatini wilja maha. Maapind ei ole siin küll nii hääd, kui Samara maakonna Eesti asunikkude juures, siisgi weel rammus küllalt, ning ei tarwita, kui teda paar aastat puhata lastakse, sõnikut. Et heina rohkesti kaswab, siis peetakse ka kariloomasid rohkemal arwul. Walitsus ja wõim on siin suuremalt jaolt tatarlaste ja bashkirlaste käes. On wist ainus koht maailmas, kus eestlase üle Muhamedi usuline kohut mõistab. Tatarlane on oma poolkuule palju truum, kui bashkirlane, on aga mõlemad terawad tähele panema, ning on palju asunikkude käest põllutöös õppinud. Et nad oma suurte maatükkide eest kroonule maamaksu ära tasuda ei suuda, siis sunnitakse neid muist oma maad asujate kätte andma.

2. **Hiiu** (Dago) Birski maakonnas, Askini wallas, herra Selentsowi maa pääl on 1895. a. saadik 11 perekonda ehk 64 hinge eestlasi. Seitse perekonda on Hiiumaalt, kolm Järwa maakonnast, üks Wiljandimaalt, Adawerest pärit. 1894. a. oli mõnes Eesti lehes kuulutus, et siin herra Shukowski maad odawa hinnaga müüb ehk rendib. Selle tõttu läksiwad esimesed wäljarändajad sinna teele. Paigale jõudes ei julgenud keegi osta ega rentida, sest et maa paksus kuuse metsas oli. Wiimati ometi wõtsiwad kolm Hiiumaa poissmeest ning üks Järwamaa mees südant ja ostiwad ehk rentisiwad omale mõned maatükid ära. Ostuhind oli 18 rbl. dess., rent 1 rbl. 50 kop. dess. Asundus oleks ehk palju suurem, aga kõik. pelgasiwad suurt metsa ning läksiwad oma teed. Praegu on siin siis nimetatud 11 perekonda, keda Wene Turaewka küla külge loetakse. 7 perekonda on Ew.-Lutheruse usku, 4 Greeka-õiget usku; wiimased on kohase Leoni kihelkonna preestri hoolet, kuna esimesi Simbirski õpetaja A. Leyst waatamas käib. Kooli- ega palwemaja asunikkudel ei ole. Ligem kool on Wene Leoni kihelkonna-kool. Asunduses on 11 elumaja, milledest 4 rehtedega ühes. Elumajad on palkidest tehtud, laudpõrandatega ning hõlest katustega, mitte just kõige paremad, aga esiotsa rahuloldawad. Tööhobusid terwe küla kohta on 17, sälgusid 7, lüpsilehmi 25, mullikaid 27, lambaid 63; need arwud näitawad, et asunikud kõige halwemad asunikud ei ole. Põllumaad on asunikkude käes 100 dess., karja- ja heinamaad 122 dess. Mets on asunikkudel ligidal, sellepärast on ehitamine kerge, aga et kolm aastat wili hästi kaswanud pole, siis peawad mitmed talwel raha teenima minema. See maa, mis neil praegu käes, on wana maa ning ei taha asunikkudele iga aasta tarwilist jagu leiba anda. Asunikud loodawad aga, et asi paraneb, ja nad oma praegusest kitsikusest läbi saawad.

Eesti asundused Samara kubermangus.

a. Samara maakonnas.

1. **Lohuküla** kogudus (Средняя Быковка, kirjad käiwad Кошки kaudu. Selle koguduse järele on 5 järgmist küla: 1. Kiwijärw (Верхняя Правая Чесноковка); 2. Kõrgeküla (Львая Шабаловка); 3. Lohuküla (Средняя Быковка); 4. Oruküla (Коровина); 5. Tagaküla (Телкина). Need külad asusiwad umbes 1864, kõige hiljem Tagaküla. Asujad on kõik enamasti Wõnnu ehk Kambja kihelkonnast pärit. Igal külal on oma külawalitsus, mis Petri-Pauli wallawalitsuse järelwaatamisel on. Asujad on Ew.-Lutheruse usku ning kirikliku meelega. Neil on Lohukülas suur palwemaja, millel ka torn pääl, kirikukell tornis, wäike fisharmonia ning muud hädalisemad kirikuriistad. Selle hoone on kogudus abikassa aitamisel üles ehitatud; praegu on ta juba lagunemisel. Esimene asunikkude hingekarjane oli Kaasani diwisjoni õpetaja Jakob Punten, kes lagedal stepil esimese jumalateenistuse ära pidas. Tema järele oli praegune Tweri õpetaja asunikkude hingekarjaseks, siis õpetajad E. Gahlenbäk ning Fr. Meyer. Praegu on asunikud Samara kihelkonna asunduste abiõpetaja Adalbert Lesta kiriklikul hoolet, kelle adress чер. Кошки, кол. Бергталь. Esimeseks kösterkoolmeistriks oli siin Pärtel Hallik, Jõhwi kihelkonnast pärit. Tema õpetas umbes 20 aastat asunikkude lapsi ning pidas neile pühapäewasid jumalateenistusi. Tema järeltulejaks wäikese waheaja järele oli J. Feldmann, kes seda ametit kolm aastat pidas. Siis seisis kool ligi kolm aastat, mis aja wältusel asunikud ta semstwo kooliks ümber muutsiwad. Semstwo koolis maksab semstwo kooliõpetaja palga ning annab

kõik koolitarwituse, maja ülespidamine on asunikkude eneste asi. Esimeseks semstwo kooliõpetajaks siin oli juba ülewal nimetatud P. Hallik, kes mõned aastad semstwo poolt palka saanud oli. 1896. a. hakkas Jüri Meomuttel siin ametisse. Tema on Wiljandist pärit ning Tartu Eesti seminaris hariduse saanud. Koolimaja on wana ning igapidi ajast ja arust ära jäänud ning asunikud mõtlewad juba mõnda aega tema uuendamise pääle, aga ikalduse aastad pole ikka weel mahti andnud. Wana koolimaja otsa ehitati 1897. aastal köster-kooliõpetajale uus korraline korter. Kõrwalised hooned koolimaja juures puuduwad suuremalt jaolt, ning need, mis on, on wiletsad. Koolilapsi on iga aasta umbes 50; asunikkusid umbes 500, nendest ligi 250 hinge lauakäijad. Elumajad on kodumaa hoonetega wõrreldes wäikesed, enamasti ühe ainsa toaga. Nendega ühendatud on laudad. Hooned on kõik palkidest ehitatud ning hõlgedega ehk laudadega kaetud, on ka mõni plekk-katusega maja. Wäga mitmetel on rehepeksmise, tuulamise ja niitmise masinad, sest siinsete asunikkude pääülespidaja on põlluharimine. Asunikud elawad kroonu talupoegadena perekonna maade pääl, mis nende asumisele kindla aluse annab. Iga perekonna maa on 40 dess. Külwatakse kaera, nisu ja rukkid. Metsa ligikonnas ei ole; põletamise metsa peab umbes 40 wersta tagant wedama, kuna ehituse metsa järele weel kaugemale minema peab. Sellepärast on kütetmaterjaliks enamasti hõled ehk sõnnikust tehtud turbad. Asunikkude warandusline olek on keskmine; jõukaid on wähe. Asunikkude suurem elamise-kunst on, kuidas rohkem wilja alal hoida; on kellegil wilja, siis saab ta ka loomasid pidada, maad rentida jne. Kes aga ennast wiljast ruttu lahti teeb, see näeb sagedasti puuduse päewi. Kokku wõttes peab aga tunnistama, et see üks parematest Eesti asundustest on, nii warandusliselt, kui ka waimliselt. Põld kannab wäetamata wilja, kui aga paar kordagi õigel ajal wihma tuleb, ning kooliõpetajad ja muud agaramad mehed on algusest saadik rahwale waimu wara jaganud; kiriklikud toimetused on kaunis kätte saadawal.

2. **Tshesnowka** kogudus, esimesest 4 wersta lääne pool. Selle koguduse järele on neli küla: 1. Lifländka, 1860. aastal asunud, 21 perekonna maad; asujad Sangastest pärit, praegu umbes 130 hinge. 2. Baltika, 1861 asunud, 19 perekonna maad; asujad on Tartu maakonna lõunapoolsetest kihelkondadest, praegu umbes 116 hinge. 3. Estonka, 1862 asunud, 12 perekonna maad; asujad Tartu ümbrusest pärit, praegu umbes 95 hinge. 4. Uus küla (Правая Средняя Чесновка) 1890 asunud, hingemaadel (114 × 5 dess.); praegu on siin 210 hinge, asujad on kõigist Eestimaa nurkadest kokku kaldunud. — Asumise ja kõik muud tingimised on just needsamad, nagu Lohuküla koguduse kohtagi. Olgu siin weel mõni sõna kooli ja palwemaja kohta öeldud. Õpetaja Johanson'i toimetusel sai palwemaja ehitus ette wõetud, mis 9. juunil 1869 sisse õnnistati. Ehitamiseks andis abikassa abi. 1871. a. tuli siia G. Soonsein kooliõpetajaks; tema juhtis asunikkude waimlist elu umbes 20 aastat suure hoolega, siis pidi ta aga armsaks saanud ametist lahkuma, põhjustel, millest siin kõneleda ei saa. 1873 ehitati koolimaja, milleks abikassa 160 rbl. abi andis. 1890. aastast saadik on kool seismas, ja ehk küll asunikud mitmel puhul tema käima minemiseks waewa on näinud, pole nende waew seni wilja kandnud; asunikud ise pole selle juures mitte otseteel süüdlased.

b. Nowouseni maakonnas.

3. **Lifländka**, Krasnokuti wallas, asus 1859. aastal. Asujad on Wõrumaalt pärit. Asunduses on palwemaja wõi kirik ja kool. Kooliõpetajaks on K. Hansen asunikku-

de seast. Täielisemad teated sellest asundusest leiduwad K. Pallo „Esimesed Eesti väljarändajad.” Jurjewis 1897, hind 35 kop. Selle asunduse järele on ka „Kulasina hutor”, mis Lifländka peremeeste ostetud maa on. Kulasina on Lifländkast 160 wers- ta hommiku pool.

4. **Baltika**, Morshanski wallas, kirjade adress Питерка kaudu, Pärís asumine oli 1877. aasta kewadel, ehk küll 1876. aasta sügisel juba mõned hooned üles oliwad tehtud. Praegu on külas 158 meeste- ning 146 naesterahwast, kokku 304 hinge. Asu- jad on enamasti Eestimaalt, Jõhwi ja Iisaku kihelkondadest, pärit. Asujatele anti ha- katuses kahe Wene küla „Kiewka” ja „Kurski” kõrwale hingemaad. Et aga neis küla- des maa halb oli ning ka muidu elu wenelaste seltsis ei meeldinud, jätsiwad nad wiie aasta pärast ilma mingi luba küsimiseta wana aseme maha ning asusiwad praeguse Baltika kohta. Esiti taheti neid küll walitsuse poolt wana koha pääle tagasi saata, aga mitme waewa ja palwe pääle jäeti nad wiimaks paigale ning anti neile sääl hin- gemaa kätte. Sellega ühtlasi sai küla ka omawalitsuse ning muud õigused. Kõik asujad on Ew.-Lutheruse usku. Õpetaja Nicolaus Sprekelsen elab siit 15 wersta Sak- sa asunduses Schöndorfis. (Adress: чер. Покровское, Шендорфъ, Ерусланской вол.) Kiriku- wõi koguduse wanemad on Jakob Kimask ja Madis Jürmann. Külas ki- rikut ei ole; jumalateenistus peetakse palwemajas, mis ka ühtlasi kooli klassi tuba on, sest et endine koolimaja kitsaks jäi. Maja on wana sawist ehitus ja ei täida kaugeltgi praeguse aja nõudmisi, sellepärast oodatakse igatsusega uue ajakohase palwe- ja koolimaja ehitamist, mis tarwis juba osalt raha koos on. Kooliõpetajaks on Hugo Neumann, Udernast pärit, Jurjewis hariduse saanud, aga Nikolajewski linnas kooliõpetaja tunnistuse wõitnud. Koolilaste arw on wiimase nelja aasta jooksul 65— 80 ümber olnud. Kool on semstwo kool. Kõik asunikkude hooned on, pääle mõne aida, plonnidest tehtud ja ka sawi ehk mullaga kaetud, nagu see siin stepis üleüldine pruuk on. Maakoht on lage rohtlaan ehk stepp, kus mitmekümne wersta pääl piitsa- warre tarwisgi puud ei leidu. Ilu otsiks siin keegi ilma asjata. Heinamaad, nagu ko- dumaal, pole siin keegi näinud. Aga põld on hää. Kui wilja kaswamise ajal üks- ainusgi kord wihma tuleb, siis tasub ta waewa auusasti ära. Sagedate kuiwade aasta- te järeldusel on aga siin ka sagedad ikalduse aastad olnud. Sellegi pärast wõib küla praegu jõukaks nimetada. iseäranis wiimaste aastate sees on küla warandusliselt ning ka waimliselt kosunud ja eestlased annawad ka siin omast wisadusest ja tüdi- mata tööarmastusest tunnistust, kui mitte kodumaalastele, siis suure õigusega naab- ruses olewatele sakslastele ja wenelastele, kelle olek hulga wiletsam on.

5. **Goretska** (Kr. Pallo: Koretshka), Lifländka naabruses, Goretska asus aastal 1880. Praegu on siin 176 hinge. Asujad on suuremalt jaolt Põlwa kihelkonnast Wõimera wallast pärit, kus nad saunikud ehk mõisa sulased olnud. Küla nimi olla selleaegse Samara kubermangu kroonumaade walitseja Goretski järele antud. Kodumaalt tul- les olla asunikkudel sääl walitsuse poolt palju takistust tehtud. Kaks perekonda rän- nanud selle pika tee hobuste ja wankritega ära ning saanud kuue nädala järele pä- rale; teised tulnud raudteel. Igale asujale mehe-hingele anti 8 dess. hingemaad. Et aga see maa nummer eestlastest täis ei saanud, siis sai ülejäänud maa wäike- wenelaste kätte, keda külas praegu 4 peret elab. Asundust on sagedasti nälg, ning ükskord kolera waatamas käinud. Asunikud on Ew.-Lutheruse usku ning õpetaja Sprekelseni kiriklikul hoolet, kes aastas 2 korda Lifländkasse käib. 1898. aastal ehitasiwad nad palwemaja, mis ühtlasi ka koolimajaks tarwitatakse. Maja läks enam kui 1000 rubla maksma. Koguduse wanemaks on Johan Traks, kes 15 aastat seda ametit on pidanud. Asunikkudel on oma kool; maksawad kooliõpetajale 100 rubla raha ning 100 puuda beloturgi nisu. Koolilapsi on umbes 30. Kooliõpetajaks on

Kanapää kihelkonnakooli endine õpilane Jaan Saarwa, kes Jurjewis kooliõpetajate kursusest osa on wõtnud. Elumajad on asunikkudel nõndasama plonnidest tehtud kui Baltikas ning sawist ehk mullast katusega, mis ühtlasi ka laeks on; ainult palwemaja on palkidest. Elumajad on seest walgeks tehtud ning peetakse puhtad. Külas ega mujal ei ole muid puid näha, kui need, mis sulengu pääle on istutatud. Et jõge ega muud wett ligidal ei ole, siis sulub küla kewadise lume wee kokku, mida aastaks jatkuma peab. Põld on kolmes nurmes; kaks küntakse ning kolmas on karja all; wihmastel aastatel tehtakse wiimase päält ka heina. Muud heinamaad ei ole. Maa küntakse sügisel üles, kewadel wisatakse seeme pääle ning äestakse sisse, ning külwi töö on tehtud. Põllutöö on asunikkude ainus amet. Goretška küla teeb iga aasta umbes 800 dess. (à 3200 rts.) wilja. Rahamehi külas ei ole, muidu on aga majapidamise olu kaunis hääs järjes. Puu puudusel on enamasti kõik riistad rauast. Kõik põllutöö tehtakse masinate abil. Kõige jõukam peremees teeb 100, kõige kehwe 5 dess. (à 3200 rts.) põllu pääle aastas wilja. Praegu on asunikkude käes 2000 dess. kroonumaad rendil, mis aga mitte iseäranis hää ei ole, sest teda on palju orgude ja soolamaade all.

Saratowi kubermangus.

Nowo-Aleksandrowka on Eesti asundus, Marinowka raudteejaama ligidal. Siin asub umbes 100 eestlast. Neil on oma kool ja kooliõpetaja; kooliõpetaja palk tuleb abikasast. Kooliõpetajaks on praegu J. Feldmann. Kiriklikkusid tallitusi talitab Jagodnaja Poljana Saksa õpetaja Schilling. Asunikkude warandusline järg on kehwe.

Eesti asundused Kaukaasias.

a. Stawropoli kubermangus.

1. Eesti Chaginska (Селение Эсто-Хогинское, через Ново-Егорлыкское почт. отд.) on 1877. aastal asutatud. Asunikkusid on siin praegu 104 perekonda ehk 562 hinge (291 meeste- ja 271 naesterahwast). Suurem osa asujaid on Wiljandi- ja Wirumaalt (Põltsamaalt ning Jõhwist) ning 4 perekonda Pärnumaalt. Asujad on enne mitmes kohas õnne katsunud, kuni nad endid wiimaks Kassinka küla alla üles wõtsiwad. Et aga siin wett saada polnud, siis hakkasiwad nad omale uut kohta otsima, kuni praeguse elukoha pääle aset wõtsiwad. Wilets oli hakatuses elu: elumajade puudusel pidiwad esimese suwe telkide all elama, tööriistad oliwad puudulised, ning tööloomi kasinasti. Sagedasti oli ka weel wiljaikalduse aastaid, millepärast 1886. a. umbes 20 perekonda jäädawalt sellele külale selga pööراسiwad, et teises kohas oma õnne otsida. Jumala abiga on elanikud pea kõik wiletsusest wälja jõudnud, sest pea igas peres on nii hästi wilja- kui ka heinaniitmise masinad, hobusega heinariisumise reha ja wiljatuulamise masin, pääle 10 looma, 20—30 lammast, 4—6 ja rohkem hobusid. 1877—1880. aastani oli see asundus Wene küla Nowo-Jegorlõkskoje küljes, kuna tal oma külawalitsus oli; 1880. a. sai ta Saksa-Chaginskaga üheks wallaks ühenda-

tud, aga 1886. aastast saadik on asunikkudel oma wallawalitsus. Esiotsa asusiwad siia ainult Ew.-Lutheruse usulised, praegu on aga ka 7 hinge greeka-õigeusulisi. Esimest korda kiriklikkusid asju toimetumas käis siin Stawropoli õpetaja Carl Treufeldt 10. septembril 1877. a., sest saadik on õpetaja iga aasta 2 korda asunduses käinud. Praegu on jällegi meil Carl Treufeldt õpetajaks, kes waheajal 10 aastat Wladikawkasi linnas on elanud. 1883. aastal ehitati palwemaja, 10 sülda pikk, 5 sülda lai ning 3 sülda kõrge, plonnidest ning tuli umbes 3000 rubla maksma, milleks abikassa 300 rubla kinkis. Kiriku alusmüür on kiwidest, rohelisteks wärwitud plekk-katusega ning seest ja wäljastpoolt walgeks tehtud, nõnda on kirik hästi nägus hoone. Kirikus on 100 rublaline kroonlühter ning 325 rublaline fisharmonia, millede muretsemiseks abikassa 250 rubla on annetanud, pääle selle 2 kiriku kella, millede hind 200 rbl. Kiriku ja koguduse wanemateks on praegu Gustav Tomberg ning Jakob Mölder. Köster-kooliõpetaja palk on 300 rubla raha, prii korter, walgustus, küte ja 7 dessätini maad. Küla asutamisest saadik on ka laste koolitamise eest hoolt kantud. Esimesteks õpetajateks oliwad Hendrik Härm ja Juhan Peterson. 1888 kuni 1894 oli koolitajaks Walga seminari kaswandik Jaan Linde, kelle ajal ka koolimaja (1891) ehitati, mis 2300 rubla maksma läks. Ka see hoone on plonnidest, plekiga kaetud, wooderdatud, pottahjudega ning ruumikas. 1894—1896. aastani oli koolitajaks Kuuda seminari kaswandik Jaan Jaeger, kelle ajal muusikakoor asutatud sai; 1897. aastast saadik on siin kooliõpetajaks Heinrich Holberg, Pärnust pärit. Hariduse on ta Pärnu linnakoolis saanud ning selle kooli nõuukogu käest linna kihelkonnakooliõpetaja tunnistuse wõitnud. Koolilapsi on praegu 68. Koolikulud kannab wald. Maakoht on lage, hallikat ega jooksjat wett ei ole, kaewuwersi on 10 ehk rohkem sülda sügawas. Maapind on sügaw sawi, pääl must muld. Ligemasse kiwimurdu on 100, ligemasse metsa 200 wersta. Kliima on terwe. Asunikkude elumajad ja muud hooned, nii kui laut, tall ja suwine köök on plonnidest tehtud ja pillirooga kaetud, kuna aidad aga puust ehitatakse. Uuematel majadel on ka plekk-katused. Enamasti igas majas on kaks tuba ja köök. Puid on igal peremehel istutatud, nende seas ka wiljapuid, mis aga soolase maa pärast hästi edeneda ei taha. Juurewiljadest istutatakse aeda ainult kartul, kuna muud wäljadele tehtakse. Et heinamaad igal aastal jagatakse, siis tuleb läbistikku 4—5 dess. hinge pääle, selle järele kuidas heina kasw on, sest paljas heinamaa jäetakse jagamata, kuna põllumaad hinge kohta 8 dess. arwatakse. Heinamaadel on aluspõhi soolane, kuna põlluks parem maa on. Külwatakse talwe- kui ka suwe-nisu, otre, hirset ning lina. Põld kaswatab ilma rammutamata; sõnnikust tehtakse turwaid kütte-materjaliks. Waranduslise oleku poolest wõib küla jõukaks nimetada, sest pea kõik saawad omaga läbi. Omaga läbisaamiseks tuleb seda asjakorda nimetada, kui kellegil kahe ehk enam aasta tarwis wilja ja loomatoitu tagawaraks on, sest ka siin on sagedad ikalduse aastad. Pea pärast eestlaste siia asumist, asusiwad siia külasse Bessarabiast ka mõned perekonnad sakslasi. Nad oliwad küll selle mõttega siia peatama jäänud, et omale paremat asekohta muretseda, et aga kõik paremad kohad ära wõetud oliwad, siis jäiwad nad siit küla elanikkudeks. Palwe- ja koolimaja pärast on eestlaste ja sakslaste wahel hõõrumisi. Et wiimseid küll palju vähem on, tahawad nad siisgi igas asjas õigusemehed olla. Wallawanema Jüri Kokka ajal sai kooli- kui ka palwemaja laudadest aiaga ümberpiiratud, mille alla poole dessätini suurune maatükk jäi. Selles aias on praegu 120 ilu- ja wiljapuud. 1898. a. hakatusel tõi J. Kokk Sindi wabrikust willakraasimise masinad, misläbi naesterahwa käsitöö palju hoogu sai.

2. **Allmäe** (Подгорное) asundus on 1869. aastal asunud. Asunikud on warandusliselt hääl järjel. Nemad asuwad ka kroonu maa pääl; asunikka on 150 peret ehk umbes 800 hinge. Asunduses on üheklassiline ministeriumi kool ja ka palwemaja. Wiimati

oli sääl kooliõpetajaks Jaan Jaeger; kes sääl 1899. aastal koolis töötama hakkas, sellest pole teateid. Kirjad käiwad sinna Бурмуки jaama kaudu.

3. **Maruhkas** (?) sellenimelise jõe ääres, ka kroonu hingemaa pääl, on 40 Eesti perekonda ehk umbes 200 hinge; nad on siia umbes 1870. a. asunud. Kooli- ega palwemaja kohta pole teateid.

b. Kubani maakonnas.

4. **Upurnu** (Бурнова, чер. Псебаска, Кубанской области) Eesti asunduses on praegu 9 perekonda, 18 meesterahwast ning 15 naesterahwast. Asumise aasta on umbes 1870. Hakatuses oli siin küll 22 perekonda, need on aga ajajooksul kõik siit enamasti ära kolinud. Asujatele anti iga perekonna jaoks 30 dess. maad; pääle selle oli mägestik nende tarwitada nii kaugele, kui soowisiwad. Maa on wilets kiwi hunnik, kust seniajani enesele weel leiba saadud pole. Asunikud elatawad endid kehwal wiisil metsa müümisest, puuwilja kauplemisest ja karjakaswatamisest. Siin kaswab metspirnisid ja ploomisid metsas, ning kodu on õunapuud istutatud, mõnel perel on ligi 100 puud. Õunad müüdakse ligemasse Wene külasse, kuhu 12 wersta on, odawa hinna eest ära. Kariloomasid on mõnel perel ligi 15 tükki, sigu ka nõnda palju, sest tamme metsades on neid kerge pidada, hobuseid on aga ainult 1 ehk 2 iga pere kohta. Heinu saab iga peremees aastas 40—50 saadu. Elumajad on palkidest raiutud ning seest ja wäljast walgeks lubjatud; loomade jaoks on aga kergesti tehtud küünid ehk „sarad”. Asunikkude warandusline, iseäranis aga waimline olek on kehwapoolne. Asunduses on wähe neid, kes Eesti keeli kirjutada mõistawad, weel wähem neid, kes Wene keelt ehk kirja tunneksiwad. Et ligem Wene küla kaugel on, siis ei saa ka lapsed Wene keelt õppida. Asunduses ei ole mitte ühte inimest, kes meie kirikulaulude wiisisid mõistaks. Õpetamine on laste wanemate käes, sest kooli ega palwemaja pole. Õpetaja käib Noworossiskist ükskord aastas. Asunikkude elu on wagane, pole nende seas joomist ega kohtukäimist.

5. **Punane lage** on Upurnust 80 wersta eemal üle mägede 2-e päewa tee; siin on kroonu hingemaade pääl 45 peret ehk umbes 200 hinge.

6. **Kanoba**, umbes 1870 asunud, sakslastega segamini; asunikka on siin 20 peret ehk umbes 100 hinge.

7. **Livonia**, kirjad чер. ст. Армавиръ, Кубанск. области; siin elab ostetud maa pääl 60 perekonda eestlasi. Asumise aeg 1870. aastal. Rahwas elab siin jõukalt; neil on oma kirik ning kool; kooliõpetajaks on J. Susi. Eelolewad asundused on kõik Noworossiski õpetaja kiriklikul hoolet.

d. Kutaisi kubermangus

8. **Estonia**, 20 wersta Suhum-Kalee linnast hommiku pool, suure Drandi küla ja kloostri läheduses, Kodori jõe ääres. Asumise algus 1882. Asujaid on praegu 65 perekonda umbes 300 hingega. R. Rezoldi kirjade pääle „Sakalas”, milledes ta eestlastele Suhumi kohta asumiseks soowitas, saatsiwad Samara eestlased 1881. aastal kaks saadikut (Jaan Kilik ja Peter Piir) seda maad waatama. Neile meeldis koht wäga

ning nad walisiwad hakatuses praeguse Linda asunduse koha asumiseks. Pärast aga jätsiwad nad mäed maha ja asusiwad Kodori orgu. Abiks ja wahemeheks oli neil asumise juures R. Rezold. 5. mail 1882 tuliwad Samarast 27 perekonda teele ning jõudsiwad 28. mail Suhumi linna; siit jõudsiwad asujad 1. juulil Estoniasse, kust aga suurem osa laiali läks, ainult 11 perekonda jäiwad ja on praegu siin. Kroonu poolt mõõdeti 110 perekonna jaoks 1100 dessatini Estonia asumaaks. Alustuses oli asujate elu rääkimata wilets. Maakoht oli põline mets ning puude all esimesed elukorterid, kuni waewalisi onnikesi ehitada suudeti. Edela pool meri, mujal ümberringi hiigla mäed, on Suhumi maakond kui paradiis, kus talwet haru kordadel nähtakse, ja tai-meriik ülilopsakalt kaswab ja ka — mädaneb, mis esialgul, kui maa alles metsa all oli, kanget külmatõbe sünnitas. Rändamise tuhin oli aga suur ning eelnimetatud asjakorda ei pandud tähelegi; rahwast walgus kokku igast kodumaa nurgast, aga ka Krimmist, Peterburi kubermangust, Stawropoli maakonnast ja mujalt. Suurem hulk läks jälle ära, kes pikemalt peatama jäiwad, waewlesiwad tõbe käes ja suriwad hulgana. Terwed perekonnad saiwad surma saagiks. Mõnikord polnud ühtgi terwet, kes surnuid matta oleks wõinud. Waewalt 4% kõigist rändajatest, kes kõigest hädast pääsesiwad, jäiwad päriselt siia, ja peagi hakkas elukord paranema. Laastati ja põletati metsa ja tehti wähehaawal põldu. Pääwili on siin mais, mis uue ja hää maa pääl 200—300 puuda dessatini päält annab. Siit maad ei loeta aga mitte põllumaaks, waid kalliks aiamaaks. Kodori kaldalt jaotati parem maa kohe ära; iga mees sai umbes 2 dess., ehtas majakese oma krundi pääle ja hakkas elama. Nõnda sündis 3 wersta pikk küla, millest 10 sülla laiune tänaw läbi käib. Asunikkudel on oma külawalitsus ja 3 kohtumeest. Nende ligem ülemus on Gummistinski jaoskonna ülem. Külawanem saab 40 rubla palka, kirjutaja kokkuleppimist mööda. Eestlaste naabruses elawad wenelased, bulgarlased, molanlased, mingreelid, imeretiinid, grusiinid, greeklased ja abhasid. Asunikkudest on 10 perekonda Greeka-õigeusulised, teised 50 perekonda 219 hingega Ew.-Lutheruse usulised. Ew.-Lutheruse usulised on Batumi õpetaja Arthur Bernhoffi kiriklikul hoolet, kes aastas 2 korda asunduses käib. Praegune koguduse wanem on Josep Pint. Koolimaja sai 1887. aastal walmis, tuli umbes 1000 rubla maksma. Temas on köök, sahwär, 2 tuba kooliõpetaja tarwis, ning klassituba, mis ka ühtlasi palwesaaliks on. Koolimaja ehitamiseks andis abikassa 200 rbl., teist 200 rbl. laenati Wene kloostri. Paari aasta eest muretseti näitemüügi, kontsertide jne. teel 6 registriga orel ning muud tarwilikud kirikuriistad. Oreli tegi hr Kalmus Livonia külas. Koolimaja jääb juba wanaks, sest et siinses kliimas puu ruttu mädaneb, ja seisab selle uulitsa ääres, kuhu Kodori jõgi pääle tükib ning kust suurem jagu asunikka juba ära kolinud ja umbes 2 wersta kaugemale mäerinnakule asunud on. Ligemas tulewikus peab wist ka kool sinna järele rändama. Koolmeister täidab ka köstri kohusid. Esimeseks köster-koolmeistriks oli siin J. Pihlakas 1887—1890; tema on siin praegu asunikuks. Tema järeltulijaks oli Jakob Michelson, kes 1896. a. Suhumi linna ligi kroonu katsejaama ülewaatajaks sai. Tema järele tuli August Härms, kes 1899. aastal Odessasse raamatupidajaks läks. Praeguse kooliõpetaja üle pole teateid. Kooliõpetaja palgaks annawad asunikud 200 rubla, umbes 1½ dess. põldu ning wiinaaia, kust umbes 50 pangi wiina saab, ning abikassa 150 rubla. Asunikkude elumajad on nüüd juba pea kõikidel uuema aja nõudmise järele ehitatud: 2—3 tuba, walgeks krohwitud seinadega ning pilbastest katustega; on ka kiwist majasid roheliste plekk-katustega. Ka muud hooned on korralised. Loomad käiwad aasta läbi metsas, siis et ole ka siin karjalautasid, waid ainult warjualused. Hobustel on aga waraste pärast kindlad tallid. Wiljapuude harimine on wähenenud, sest et siin harimata mitmesugust puuwilja kaswab, nagu wiigid, wiinamarjad, pfiirsihid, mitmesugused pähkliid jm. Ka õnnapuid on siin küllalt, aga paremaid sortisid kliima ei kaswata. Wiinapuu aed on siin pea igal asuniku perekonnal. Suurem jagu wiinamarju kaswab

leppade ja mooruspuude otsas, mida mööda wiina wäädid ülesse lähewad. Mõne lepa otsast saab kuni 15 pangi wiina. Nõnda ei ole siis wiinamarjade kasvatamise juures siin muud tööd, kui marjade korjamine ja wiinakstegemine, kuna päris wiinaaedades palju tööd on. Wiina saak on mitmesugune. Mõni mees saab kuni 350 pange wiina; pangi hind 1—2 rbl. Keeduwiljadest, mida peetakse, on kartulid, kapsad, kurgid, turgioad, arbusid jne. Heinamaad asunikkudel ei ole. Ainult põlluheina ja põhku korjatakse wähe tööhobuste jaoks. Põllumaad on igal ühel umbes 1½ dess. Wiimasel ajal on Kodori jõgi seda wähemaks tegema hakanud. Suurem jagu maad on harimiseks kõlbmata ning sellepärast karja all. Kui kõik maa, mis harida kõlbab, põllu alla wõetakse, siis saab ehk igale perele 4 dessatini. Eestlased aga rendiwad teiste käest maad, iseäranis wenelaste ja moldaulaste käest, nõnda et mõni iga aasta 7—8 dessatini maisi külwab. Keskmise loomade arw on 2—3 hobust, 5—10 sarwlooma, 50—100 kana ja sigu ka hää kari. Warandusline olek on nende asujate juures hää. Waimuelu on ka wärske. Asundusesse käib ligi 50 eks. ajalehti, säääl on keelpilli koor, antakse kontsertisid ja etendatakse näitemängusid. Aga kus walgust, säääl warju. Igal mehel on wiinaaed, sellepärast palju ka selle tarwitajaid. Wiina tarwitamise järeldusel wõtab warsti ka waimline sumpunud olek wõimust. Peab aga lootma, et walgus wõitjaks ka siingi jääb, sest asunikkude seas liigub mõte karskusseltsis wiinajoomise wastu wõitlema hakata.

9. **Linda**, 7—8 wersta Suhumist, 1884 asunud, umbes 200 asunikku; neil on oma kooli- ja palwemaja.

10. **Gummi** ja **Agaapa** külad on oma koolimaja läbi ühendatud; nende ja Linda wahel on Bisletka jõgi. Gummi külas on umbes 45 maja.

11. **Neudorfi** asunduses elawad eestlased sakslastega ühes koos.

e. Eriwani kubermangus.

12. **Nowo-Estonka**, Eesti asundus, Karsi linnast 4 wersta eemal. Asujad tuliwad siia 1886. aastal Altmäe asundusest, kuhu nad enamasti Tallinnamaalt oliwad rännanud. Asujad oliwad kõik weriwaesed, sellepärast ka asumine wilets. Asujaid on umbes 70 peret ehk 300 hinge, 10 peret on Greeka-õiget usku. Õpetaja käib Tiflisist jumalateenistust pidamas. Praegu ei ole weel kooli- ega palwemaja. Koolimaja ehitatakse juba mitu aastat, ei saa aga mitte walmis. Ehk küll asunikud oma maa saadustest kergesti lahti saawad, sest linn on ligidal, siisgi on nende warandusline olu weel kogu ni kehwapoolne. Asumise ajal anti neile iga hinge pääle, olgu mees ehk naine, 5 dessatini, aga maa on nõnda waene, et asunikud kõige selle 12 aasta sees wähe oma leiba süüa on saanud. Enamasti on asunikud Karsi linna soldatite leiba söönud. Selle waranduslise wiletsuse järele kaob siis ka ära usk ja usu wahe, kõlbluse ja kõlbmata oleku wahe. Joomine õitseb ja hukkab, ning sõnumisaatjad toowad sääält sõnumid, mida sülg edasi kanda tõrgub. Kokkutulnud sõnumite järele on see asundus waranduslise kui ka waimlise oleku poolest Eesti asunduste seas kõige õnnetumal järjel. Aga nimelt waimlist jõudu on siia tarwis ning köster-kooliõpetajat ootab siin Simsoni töö.

Eesti asundused Krimmis.

a. Perekopi maakonnas.

1. **Dshurtshi** (Джурчи), kirjad käiwad Дюръмень jaama kaudu. Eestlased asusiwad siia 1863. aasta kewadel. Praegu on asunikkusid 240 hinge: 128 meeste- ja 112 naesterahwast. Asunikud on Eestimaalt Ambla ja Madise kihelkondadest. Enne Krimmi tulekut käinud paar meest seda kiidetud maad vaatamas ja wõtnud Simferopoli linna ligidalt Kara-Kijati külast ühe mõisniku maad kodumaalt wäljarändajate tarwis kümnese pääle walmis. Kui need maakatsujad Eestimaale tagasi jõudnud, hakatud kewadel 1862. aastal Krimmi tulema. Üheksa nädaline reis hobuste ja wankritega olnud väga waewaline ja raske, iseäranis Wene keele puuduse pärast. Esiti asunud wäljarändajad Kara-Kijati külasse, kust nad teisel, s. o. 1863. a. Dshurtshi külasse asunud. Dshurtshi küla olnud enne seda kroonu poolt Wenelastele antud, aga need pole asumisega korda saanud. Siis antud selle küla maad 1451 dess. eestlastele 80 rewise hinge pääle. Iga pere pääle andnud kroonu weel 100 rbl. raha majade ehitamise tarwis ning aasta leiwa, muidugi tagasimaksmise tingimisega. Külas olnud küll wanad, wiletsad tatarlaste onnid, mis aga elamiseks waewalised, sellepärast hakanud eestlased warsti pääle asumise omale uusi majasid korra ja plaani järele wana küla kõrwale ehitama. 15—20 aasta jooksul olnud kõikidel oma ehitatud majad uue koha pääl walmis. Endisest tatarlaste külast pole praegu enam muud kui aherwarred näha. Asunikkudel on praegu hääd, ilusad korralikud kiwimajad; suurem jagu neist on seest- ja wäljaspoolt walgeks lubjatud ning kiwikatustega kaetud. Külast käib wersta pikkune tänaw läbi. Istutatud puud annawad külale iseäranis meeldiwa näo. Asunikud elawad jõukalt. Pääle kroonu poolt saadud hingemaa peawad nad weel muud maad, mida kroonu käest rendiwad. Külas on ka Dshurtshi wallamaja ja üks suur pood. Asunikkudel on oma külawalitsus. Kõik asunikud on Ew.-Lutheruse usku ning Neusaz'i õpetaja F. Hoerschmann'i kiriklikul hoolet (tema adress: чр. Зуя, Тавр., с. Нейзацъ), kes aastas 2 korda asunduses jumalateenistust käib pidamas. Iga pühapäew peab köster-koolmeister palwemajas jumalateenistust. Kirik (palwemaja) on kroonu poolt ehitatud, ilus kõrge kiwimaja, ilma tornita ning wõlwitud akantega. Kroonu ehitas selle kiriku nendele wenelastele, kes enne pidiwad selle küla maa pääle asuma. Kui eestlased siia asunud, kinkinud kroonu selle kiriku nendele. Nii ruumikat ja ilusat kirikut teistel asunikkudel Krimmis ei ole. Kirikus on ka väike orel. Praegune koguduse wanem on Jaan Holzwel. Asunikkude kool kannab kirikukooli (Церковно-приходское) nime ning peawad teda asunikud ise ülewal. Kooliõpetajaks on Hans Mägi, Suurest-Jaanist, kes Jurjewi seminaris 1891. a. kursuse lõpetanud. Koolilapsi on 40-ne ümber, kes 4 aastat koolis käiwad. Koolimaja on kiwidest ehitatud hoone ning ära krohwitud. Köster-kooliõpetaja palgaks on 400 rubla ja 3 dess. maad; laste päält, kes mujalt külast pärit, wõib kooliõpetaja iseäralist maksu wõtta. Koolimaja ligikonnas on umbes 100 noort puud istutatud.

2. **Kijat Orka** küla (Dshurtschi külast 2 wersta eemal). Siin on umbes 80 asunikku, niisama kroonu hingemaade pääl. Neil on oma külawalitsus, aga kiriku ja kooli asjus seisawad nad Dshurtshi külaga iseeneste wahel mahatehtud lepingu järele ühenduses. Muude olude poolest on siin kõik niisama, nagu Dshurtshisgi.

3. **Sõrth-Karakthora**, Aleksandrowka wallas, Kurman-Kemeltshi jaamast 23 w. õhtu pool; kirjad käiwad Айбары kaudu. Eestlased asusiwad siia aastal 1864. Asujaid on 14 peret ehk umbes 80 hinge. Asujad on Eestimaalt, Kuusalu kihelkonnast, Kolga

wallast, Jumida, Leesi ja Kiiu-Abla küladest pärit, kust nad ristipäewal 1862. a. ühes naabri kihelkondadest Madisest ja Amblast olewate suguwendade ja õdedega wälja rändasiwad — kõiki kokku oli umbes 500 hinge. Pääle 10-ne nädalise teekäigu jala ja hobustega — Wiitebski, Mohilewi ja Kiiewi kaudu — jõudsiwad nad Krimmi, Biurlüki külasse, Alma jõe äärde. Siin aitas kohaline mõisnik Bjelowodski asujaid mitmel wiisil. 2—3 nädalise puhkamise järele läksiwad nad siit edasi Simferopoli linna, kus nad kroonu kasarmutesse elama pandi. Arwata kolmas osa asujatest suriwad teel ja Krimmi jõudes esimesel aastal wiletsa toidu, kliima muudatuse ja reisi raskuste tagajärjel ära Simferopolist kolisiwad asujad 1863. a. Japuntshi külasse, Perekopi maakonda, mõisniku maa pääle, kust nad aga 1864. a. Sõrth-Karaktshorasse kroonu poolt antud hingemaade pääle asusiwad. Esialgul anti 24 dess. rewisioni-hinge pääle. Nüüd on rewisioni-hingede wähenemise tõttu iga hinge kohta 30 dess. Asujatele laenas kroonu asumiseks 100 rubla raha ja kahel esimesel aastal wilja. Asujatel on oma külawalitsus. Usu poolest on asujad kõik Ew.-Lutheruse usku ning Neusaz'i Saksa õpetaja Hoerschelmanni kiriklikul hooel. Abiõpetaja Allas elab Dshelali asunduses (Джелалъ, чр. Евпаторію). Palwemaja ehitati 1873. aastal kiwist; 1894. aastal on temale wäikene tornikene juurde ehitatud. 1887. aastal ehitas küla omal kulul koolimaja. Koolilapsi on umbes 20; kooliõpetajat praegu ei ole. Asunikkude eluhooned on kiwist, kaunis ruumikad, kiwikatustega ja laudpõrandatega. Ka muud hooned — aidad, laudad ja tallid — on kiwist ehitatud. Kõik maa on põlluks küntud, heinamaad ei ole. Põllumaa on hää; kui korralikult wihma tuleks, ei oleks ialgi ikaldust. Põld kannab wilja ilma rammutamata. Wilja teeb igaüks nii palju, kui jõud kannab, mõni kuni 100 dess.; kui oma hingemaa ei ulata, siis renditakse. Põllutöö juurde tarwitatakse mitmesuguseid masinaid. Keskmisel peremehel on umbes 1000 rubla eest põllutööriistasid. Weoloomi on pere kohta 8—14, sarwloomi 3—6, lambaid 10—40. 1889. aastast saadik on asunduses raamatukogu, umbes 500 raamatuga. Asunduses on ka sega-laulukoor ning mängukoor, kellede kaastegewusel mõni kontsert ja näitemäng toime on pandud.

4. **Kitai** Eesti asundus, umbes 20 hinge, elab rendi-maa pääl. Kiriku ja kooli asjus on nad Sõrth-Karaktshoraga ühenduses.

5. **Kontshi-Shawa** Eesti asundus, umbes 30 peret, on kroonu hingemaa pääl. Asunud on nad selsamal ajal kui teised eespool nimetatud asundused.

6. **Bos-Kos** Eesti asundusel on palwewaja ja kool Kontshi-Shawa külaga ühes koos. Bos-Kos on asunikkusid umbes 15 peret; kõik rentnikud.

b. Simferopoli maakonnas

7. **Beregowoje**, чер. г. Бахчисарай, Тавр. г., Булганакской вол., on 1861. aastal asunud. Asunikkusid on praegu 175 hinge (84 m., 91 n.); nad on Tallinna kubermangust, mitmest kihelkonnast pärit. Asujad rändasiwad siia Peterburi kaudu, kus neil paberite muretsemisega hulk aega ära kulus, mis aja sees mitmed harjumata elu ja kliima tagajärjel igawesele hingemaale läksiwad. Siit läks teekond raudteed mööda kuni Twerini, kus Wolga laenetele astuti. Wolga päält mindi Doni jõkke, ning seda ja Asowi ning Musta merd mööda saadi wiimati Feodosia linna. Siit rändasiwad asunikud maad mööda Krimmi läänepoolsele rannale, kus neile praegune asukoht kroonu maa pääl kätte näidati. Siin oliwad enne tatarlased elanud, millest nende mullaonnid tunnistust andsiwad. Asunikudel on oma külawalitsus, aga wallawalitsus on neil

sakslastega ühine. Kõik asunikud on Ew.-Lutheruse usku ning Neusaz'i õpetaja kiriklikul hoolet, kes 2 korda aastas asunduses käib. Asunduses on koolimaja, mida ühtlasi ka palwemajaks tarwitatakse. Kooliõpetajaks on Gustav Läänebach, Rakwewerest pärit, aga Tallinnas hariduse saanud. Koolilapsi on 30-ne ümber. Koolimaja ehitati 1878. aastal, milleks Abikassa käest 400 rubla laenati ning 100 rubla kingituseks saadi; On kiwist hoone, katuskiwi katusega ning walgeks lubjatud. Kooli peab küla ülewal. Asunikkude eluhood on kiwidest ehitatud, katuskiwidega kaetud ning laud- ehk sawi-põrandatega; muud hood on osalt kiwist, osalt plonnidest, katuskiwidega ehk hõlgedega kaetud. Kõik maa on põllu all; heinamaad ei ole. Ka see maa, mis seisma jäetakse, ei kannaks kaks aastat kõlbulist heina, waid ainult burjani ehk barlakki, mis loomade toiduks hädapärast kõlbab. Kõige rohkem külwatakse talwe-nisu; suwewiljadest külwatakse otre ja kaeru ühe wõrra, aga talwerukkid külwatakse wähe. Maa pind on osalt sawine, osalt kruusane; maa künatakse 1—3 rauaga pöör-atradega, mida 3—5 paari härgi ehk hobuseid weawad. Asunikkude warandusline olek on sagedate ikalduste tagajärjel kehwapoolne. Asundus on küll Mustamere kaldal, aga kalasaak on wäikene; supeluskoht on hää. Lähem raudtee- ja postijaam on Bahtshisarais, asundusest 25 wersta, wallawalitsus Bulganakis, asundusest 14 wersta, kust ka ajalehed ja lihtkirjad asundusesse toodakse. Praegu loewad asunikud siin 8 eks. ajalehte. Asunduses on praegu 28 perekonda, kelle käes 1100 dess. hingemaad pidada, pääle selle rendiwad nad weel ligidal olewa mõisa käest 1000 dess. Beregowoje endine nimi on Samruk.

8. **Tarhan**, 22 wersta Simferopolist, kirjad käiwad Simferopoli kaudu, on umbes 1863. aastal asunud. Asunikkusid on umbes 150 hinge. Asunikud on Järwamaalt, Ambla, Madise, Jaani ja Koeru kihelkondadest pärit ja suuremalt jaolt Maltsweti ususegaduse tagajärjel kodumaalt wälja rännanud. Kroonu poolt antud lagendik ei olnud neile meele järele, mille pärast nad selle maha jätsiwad ning ennast Simferopoli linna alla üles andsiwad. Linna ligikonnas hakkasiwad nad mõisnikkude maade pääl põlluharimise tööle, esiti kümnest, hiljemini raha renti makstes. Mõne hää aasta pärast tahtsiwad nad kroonu käest maad tagasi saada, mida nad ära oliwad põlanud, aga seda ei antud enam, sest et sinna juba teised asuma hakkasiwad. Kui asunikud ajajooksul raha kogunud oliwad, siis ostsiwad nad 1879. aastal Tarhani mõisa, 2470 dess. suur, ühe Tatari würsti käest 43,000 rubla eest ära. Nõnda tuleb siis õiguse järele Tarhani asunduse algamist 1879. aastast lugeda. 20,300 rubla oli Hersoni põllupangas maa pääl wõlga. See wõlg jäi ka nüüd weel maa pääle. Suurema jao ostuhinda maksiwad asunikud 3 aasta jooksul ära. 1883. aastal paniwad asunikud oma maa teist korda 20,000 rubla eest pandiks, et selle summaga neid eestlasi aidata, kes Kuntaugani mõisat ostsiwad. See ostmine läks pärast õnnetult nurja. Suure hädaga saiwad tarhanlased omast rahast 18,000 rubla tagasi. Umbes 10 aasta jooksul pärast seda on asunikud kindla elukorra kätte saanud. Kiriklikkudes asjades on Tarhan Simferopoli Saksa kogudusega ühendatud. Asunikud käiwad iga kuu ükskord Saksa kirikus Eesti jumalateenistusele. Õpetajaks on Neusaz'i Saksa õpetaja, kelle palgaks iga laual-käija hing ühe rubla annab. Asunduses on kirikukool, mida asunikud 1882. aastal omal jõuul asutasiwad. Koolimajaks ehitati endine mõisa maja ümber. Kooliõpetajaks tuli 1899. a. A. Fr. Raudkepp'i järele Tillikas, kes 350 rubla raha ning 10 tsetwerti wilja palgaks saab, pääle selle on tema käes weel 4 dess. maad tarwitada. Asunduse kirja-toimetus ning köstriamet on ka tema hoolet. Asunikud elawad jõukalt, mitmel peremehel on umbes 150 dess. krunt suur.

d. Eupatoria maakonnas.

9. **Kurulu-Kiptshaki** ning teiste järgmiste kolme asunduste asunikud elawad rendi-maa pääl. Kurulu-Kiptshak on umbes 1890. a. asunud. Asunikkusid on umbes 20 pe-ret.

10. **Kaban-Aktatshi** asunduse üle on niisamasugused sõnumid.

11. **Bolatshi** on 1895. aastal asunud, niisama ka

12. **Bos-oglu**. Nimetatud neljal asundusel ei ole kindlat kooli korda. Lapsi õpetawad enam-teadwad inimesed.

Eesti asundused Kesk-Aasias.

1. **Petrowski küla**, Nowo-Tsherkasski wallas, Akmolinski maakonnas, kirjad Акмо-лы linna kaudu. Petrowski küla on Ishimi jõe kaldal. Lõuna pool küla all on wäike järw, umbes 20 sülda lai ning 300 sülda pikk. Järwe äär tarwitatakse keeduwilja aiamaaks. Teisel pool järwe kuni Ishimi jõeni on 700 sülda lai ning 4 wersta pikk maariba, mida heinamaaks tarwitatakse. Selles luha jaos on mitukümmend wäikest järwekest, milledes igas ühes kalad elutsewad. Kolmelt poolt on küla kiwirüngastest mägedest sisse piiratud, nende taga on mitu wersta salpeetri maad, niida karja-maaks tarwitatakse. Päris põld, mis keskmise hädusega, on 5—8 wersta külast põhja pool. Tihti tehtakse siin ühe künni pääle 2—3 korda wilja, s. o. külwatakse en-dise wilja kõrre pääle ning äestatakse sisse. Külwatakse kõige rohkem nisu, oma tar-wis ka kaera, otra ja hernel, aga rukis ei kaswa. Akmolinski linna on siit 90 wersta. Praegune wilja hind on 45 kopikat nisu puud. Mets on 60 wersta kaugel. Asujad tuliwad siia 1895—1898. aasta jooksul; neid on praegu 310 hinge. Suurem jagu asu-nikkudest on Wõrumaalt pärit, siis Samara kubermangust, Ufast ja Krimmist. Kõige esimesed asujad tuliwad siia 1895. aasta suwel ning saiwad kroonu poolt asumiseks laenuks 12—20 puuda wiljaseemet ja kuni 100 rubla raha pere pääle. Kogukonna maksud pidi asunik kohe tasuma, aga maa renti 3 aasta eest ei nõuta, 3 järgmise aas-ta eest tuleb pool renti maksta, ning selle järele 7-dast aastast pääle kõik rent. Asu-nikkudel on oma külawalitsus, mis wallawalitsuse alla käib. Üks perekond asujaid on Greeka-õiget usku, teised kõik on Ew.-Lutheruse usulised. Õpetaja N. Blumberg käib Omskist iga aasta augusti kuul üks kord asunduses kiriku asju toimetamas. Ko-guduse wanemaks on K. Tember. Kirikut ega palwemaja ei ole. H. Pisang peab igal pühapäewal omas majas jumalateenistust ning täidab ka muud köstri ja koolmeistri kohused. Kooli peab H. Pisang ühes üüritud majas. Nimetatud H. Pisang on üks wanematest asunikkudest, Samara kubermangust, Nowouseni maakonnast siia rän-nanud. Koolilapsi praegu 32. Kooli ülewälpidamise eest kannawad laste wanemad hoolt. Eluhooned ja muud ehitused on plonnidest tehtud. Asunikkude warandusline olek on keskmine.

2. **Tsinewski** Wene külas, Mihailowski wallas, Akmolinski maakonnas on umbes 80 eestlast asumis. Nad asusiwad siia Wõrumaalt 1898. aastal walitsuse lubaga tühjale maale elama, aga hiljem saadeti siia weel 500 hinge wenelasi juurde. Asuni-kud on kõik Ew.-Lutheruse usku, aga kooli- ega palwemaja ei ole.

3. **Mihailowski** Wene külasse asus 1896. aastal umbes 120 eestlast. Et nad üksikute perekondade kaupa tuliwad, siis liideti nad Wene küla külge. Umbes neljandik asujatest on Greeka-õiget usku.

4. **Nowo-Jegorowski** Wene külasse asus 1896. aastal umbes 110 eestlast; pea pooled asujatest on Greeka-õiget usku. Kõikide nende asunduste waranduslised ja muud teated on sarnased.

5. **Sahwitski** jõe äärde, 27 wersta Akmolinskist, on 200 meeste hinge jaoks maa välja mõõdetud, kuhu ainult eestlased asendatakse. 1900. a. kewadel antakse maa asunikkudele kätte. Siis antakse ka asumise abiraha ning wiljaseeme ja esimese aasta moon laenuks.

Eesti asundused Siberis.

1. **Werhnaja Bulanka** (Ермаковской вол., чер. Минусинскъ, Енисейской губ.) asundus Ida-Siberis on praegusel kohal 1861. a. saadik, ehk küll täielik walitsus nii ilmalikus, kui ka kiriklikus olus ja korras alles 1863. a. algas. Asunikkusid on praegu umbes 900 hinge, nendest 554 meeste ning 332 naeste hinge; meeste seas on 26 päris talupoega, 94 wangina saadetud asunikkude poega — teised on kõik sunniwiisil saadetud asunikud. Endine Moskwa kindral-superintendent Kossmann, kes sel ajal Irkutski õpetaja oli, on asunduse seadmise juures päätegelane olnud. Tema hoole ja agaruse tõttu saiwad siia Ew.-Lutheri usulised kokku kogutud, kirikliku hoole ja järelwaatamise alla seatud. Kiriku ja kooli peab abikassa ülewal, asunikud ise peawad mõlematest wähe lugu. Waimulik tuimus peab pea kõiki asunikkusid kammitsas, nõnda, et paremusele püüdmist wähe leidub. Külas on oma kohumaja ja külawalitsus, mis Wene Jermakowi wallawalitsuse järelwaatamisel oma asju toimetawad. Asujad on kõik Ew.-Lutheruse usku. Palwe- ja koolimaja on ühe katuse all. Palwesaali mahub umbes 200 inimest, klassituppa 40 last. Õpetaja N. Busch, rahwuse poolest lätlane, elab 6 wersta eemal olewas Läti asunduses ning käib mõne püha tagant asunduses jutlust ette lugemas, ning muid kiriklikku toimetusi talitamas, mida köster-koolmeister õiendada ei saa; Läti asunduse nimi on Нижняя Буланка. Kirikuwanemaks on praegu üks saadetutest Wold. Engelbrecht. Palwesaal, kui ka terwe maja on lagunemisel, aga keegi ei näe ega kuule seda. Köster-koolmeister K. Mühlbach, Kuuda seminari kaswandik, on siin juba 20 aastat ametis. Kooliealisi lapsi oli wiimasel aastal 98 (46 poiss- ning 52 tütarlast), aga koolikäimine on wilets; umbes kolmas jagu puudus koguni koolist, teised kakskolmandikku „jõlkusiwad” kooli. Köster-koolmeistri palk tuleb abikassast. Et tema elu üksik ja armetu on, seda wõib igäuks arwata, aga ka tulewikus ei ole midagi trööstiwat: wanadus kipub kallale, tööjõud lõpeb — ning kuis saawad tema wiimsed päewad olema, ehk peab sandikepi kätte wõtma?

2. **Werhne-Suetuk**, adress nagu Bulankassegi, on 1848. aastal asunud. Asunikka on praegu: talupoegi ja saadetute lapsi 280 meeste ning 236 naeste hinge, kokku 516; saadetuid 209 meeste ning 36 naeste hinge — kõik kokku 761. Asujaid on siin kõigest Wenemaalt, iseäranis aga Eesti-, Liiwi-, Ingeri- ja Soomemaalt, sest asundus on wangide asundus. Esimene asuja oli Jüri Kuldem, Põltsamaalt pärit, esiti Tobolskisse

saadetud, säält walitsuse lubaga wabatahtlikult wälja rännanud, kuni ta wiimaks Suetuki jõe ääres omale jäädawa elu-aseme leidis. Hakatuses oli asundus kõigile Ew.-Lutheruse usku wangidele, rahwuse pääle waatamata, aga juba 1858. aastal lahkusiwad lätlased wabatahtlikult ja asutasiwad Kebeshi orgu, Bulanka jõe äärde, Nishnaja Bulanka. Irkutski diwisioni õpetaja Kossmanni juhatusel ja nõuul asutati 1861. a. Eesti asundus Werhnaja Bulanka, kuna täieline lahutus 1863. aastal tuli. Nüüd jäi Werhne-Suetuk täieliseks Soome asunduseks, kus Soome senati poolt palgatud õpetaja ja köster waimulikku elu juhataxiwad. Et aga arwata 10 aastat tagasi Soomemaalt enam wangisid siia ei saadeta ja palju saadetuid kohale elama ei asunud, waid kullakaewandustes ja mujal ümberkaudu õnnetut otsa leidsiwad, sellepärast on ka põlluharijad eestlased siin omale koha leidnud ning Werhne-Suetuki Eesti-Soome asunduseks muutnud. Praegu on külas 99 Eesti, 32 Soome, 8 Ingeri 4 Läti ja 1 Saksa (Wõru linnast pärit) maja-omanikku, kokku 144 maja. 1892. aastal 12. juulil lahutasiwad endid suurem hulk eestlasi isekoguduseks, kuna mõned eestlased, lätlased ja sakslane Soomekogudusesse jäiwad. Asunikkudel on oma külawalitsus. Ainult 2 perekonda on Greeka-õiget usku, teised on kõik Ew.-Lutheruse usku. Ew.-Lutheruse usulistel on puust kirikunäoline palwemaja, mis katehet P. E. Lindholmi hoolet wabatahtlikkude annetega ehitati, 1888. aastal walmis sai ja sisse õnnistati. Enne oli abikassa ehitatud palwemaja, mis aga 1878. aastal ära põles. Eesti koguduse õpetajaks on N. Busch, kes Nishnaja Bulanka. asunduses elab; soomlastele käib õpetaja Omski. linnast. Eesti koguduse wanemaks on praegu Adam Walbet. Köstriks ja katehediks on Jüri Wehm, kes Rakwere kreiskoolis hariduse saanud ning Tallinnas õpetaja abiliseks ette walmistatud. Kooli sõna täies mõttes ei ole, waid leeri ette walmistamise asutus. Õpetusel oli sellel aastal 57 last (32 p., 25 t.). Koolimaja ühes köstri elumajaga on kahekordne ruumikas ehitus; praeguse köstri hoolekandmisel, abikassa abil ning koguduse kaastegewusel sai see maja 1895. a. ehitatud. Köstri palga maksab abikassa, kus ka kõik muu talitus kohalise köstri hooleks jääb. Kogudus ei ole seni weel mingit kohust kauda wõtnud, mis aga tehtakse ehk tehtud on, see on wabatahtlik kaasaitamine. Külal on 18½ dess. aiamaad, igal perel 15 × 40 ruut-sülda, kus kõiki harilikkusid keeduwiljasid kaswatatakse; heina saab küla oma heinamaade päält umbes 75,000 puuda. Külal on üleüldse 11,437 dess. 834 ruutsülda kõlblikku maad, 559 dess. 2279 ruutsülda kõlbmata maad, 848 dess. kõlblikku ning 9 dess. kõlbmata metsa. Põllu alla on seni kõigest 1205 dess. tehtud. Hobuseid on igal peremehel 2—3, sarwloomi 4—5, lambaid 6—10; need arwud olgu asunikkude majanduslise jõuu tähendajad. Üleüldine warandusline seisukord on keskmine, wõiks aga parem olla, kui rohkem hoolt oleks. Igal mehe hingel on aastas umbes 7 rubla maksta — säält on siis kõik maksud.

3. **Karbitskis**, (Канскаго Округа, Рыбинской вол.) on 12 perekonda eestlasi; nende koguduse wanem on Peter Bening; õpetaja käib Bulankast.

4. **Omi asundus**, Tobolski kubermangus, Tjukali maakonnas, Lokti wallas, 120 wersta Omski linnast, Omi jõe ääres, Shadrina raudtee-jaam seisab asunduse maa pääl; adress: Шадринская Зап., Сиб. ж. д. — Eestlasi elab kahes külas: Tallinnas ja Kowaljewas. 1861. aastal on õpetaja E. Johansson (praegu Tweris) siia kõik Ew.-Lutheruse usu sunniasunikud kokku kogunud, aga 1871. aastast saadik algawad koguduse kirikuraamatud. Eestlasi on siin umbes 200 peret ehk 800 hinge. Asundusel on üle nelja küla (eestlased, lätlased, sakslased — Wolga äärest saadetud — ja soomlased) üks külawalitsus. Asunikud on pääle paari perekonna Ew.-Lutheruse usku. Õpetaja N. Blumberg käib 6 korda aastas Omski linnast. Üleüldine palwemaja kõikidele on Läti külas „Riia”. Köster-kooliõpetaja Georg Luiga, Kanapääst pärit,

saab abikassast palga. Koolis õpiwad umbes 80 last; koolimaja on kitsas, muidu korrapäraline. Asunikkude eluhooned on kasepalkidest ehitatud ning mätastega kaetud; kõrwalisi hooneid pääle aida palju ei ole. Rahwas elab põlluharimisest ja karjakasvatamisest: põldu, metsa, heina- ja karjamaad on küllalt. Warandusline olek on kehwapoolne, weel wiletsam aga waimlik elu.

5. **Rõshkawas**, sellessamas maakonnas, on umbes 500 Eesti asunikku.

6. Priitahtlikult on wiimasel ajal palju Eesti asunikkusid Siberisse asunud, kelledest aga teateid saadud pole; olgu siin ainult paar nimetatud: 1895. ja 1896. a. asusiwad **Solotaja Niwa** ja **Orawa** küla, esimene on Kalatshiki, teine Karatshi raudtee jaama ligidal. Õpetaja N. Blumberg Omskist käib kummagis asunduses ühe korra aastas kiriklikkusid talitusi toimetamas. Kooli ega palwemaja weel ei ole. Ka Tomski kubermangus, **Barnauli** maakonnas, on Eesti uuemaid asundusi.

Raamatus mainitud isikuid

Registri koostas Andres Aule

Abner, Eduard: kooliõpetaja Simbirski kubermangus, Virumaalt
Allas: abiõpetaja Krimmis Dželali asunduses
Berg, Karl: eestlaste kirikuvanem Kamarovka külas
Bernhoff, Arthur: Bathumi õpetaja
von Block [Blok]: kindralmajor
Blumberg, N.: Omski õpetaja
Boas, J.: Toropetsi, Holmi ja Velikije Luki õpetaja
Brandt, E.G.: puidukaupleja Tveris
Bresinsky: saksa õpetaja Pihkvas
Busch, N.: läti õpetaja Nižnjaja Bulankas (Siberis)
von Doepp, pr.: Jamburgi eesti kooli asutaja
Engelbrecht, [V]old.: kogudusevanem Verhnjaja Bulankas (Siberis)
Feldmann, J.: kooliõpetaja Samara ja Saratovi kubermangus
Frey: Moskva õpetaja
Gahlenbäck [Gahlenbäk], E.: õpetaja Samara kubermangus
Hallik, Pärtel: vöörmünder Ufaa kubermangus, Samara maakonnast
Hansen, K.: kooliõpetaja Samara kubermangus
Hoerschelmann, F.: saksa õpetaja Krimmis Neusatzi koguduses
Holberg, Heinrich: Eesti-Haginski kooliõpetaja, Pärnust
Holst, R[obert Heinrich von]: Audru õpetaja
Holtsveld(l) [Holzvel], Jaan: Džurtši kogudusevanem (Krimmis)
Härm, Hendrik: esimesi Eesti-Haginski kooliõpetajaid
Härms, August: köster-kooliõpetaja Estonia külas (Abhaasias), hiljem Odessas
Johannson, Eduard: Tveri õpetaja
Johanson: õpetaja
Jõgevest [Jögewest], Johan: kooliõpetaja ja köster Simbirski kubermangus, Viljandimaalt
Jääger [Jaeger], Jaan: kooliõpetaja Eesti-Haginskis 1894–1896 ja hiljem Allmäel
Jürmann, Madis: kogudusevanem Samara kubermangus
Kalmus: Livoonia külast (Põhja-Kaukaasias)
Kert, Hans: köster Luugas, pärit Põltsamaalt
Kilk, Jaan: esimesi Estonia küla asunikke (Abhaasias)
Kimask, Jakob: kogudusevanem Samara kubermangus
Koenigsfeldt, Leonhardt: Jaroslavi õpetaja
Kokk, Jüri: Eesti-Haginski vallavanem
Kossmann: kindral-superintendent Moskvast, õpetaja Irkutskis
Kriveler [Kriweler], J.: kooliõpetaja Jaroslavi kubermangus, Läänemaalt
Kuldem, Jüri: esimene asuja Siberis Verhne-Suetukis, Põltsamaalt
Kärick (Käärrik?), M.: kooliõpetaja Tveris, Tartu maakonnast
Lesta, Adalbert: Samara asunduste abiõpetaja
Leyst, August: Simbirski õpetaja
Linde, Jaan: Eesti-Haginski kooliõpetaja 1888–1894
Lindholm, P.E.
Luiga, Georg: köster-kooliõpetaja Tobolski kubermangus, pärit Kanepist
Lätti, Daniel: kooliõpetaja ja köster Strjakovos, lõpetanud Tartu Eesti seminari
Läänebach, Gustav: kooliõpetaja Krimmis Beregovojas (Samrukis), Rakverest
Meomuttel, Jüri: köster-kooliõpetaja Samara kubermangus
Meyer, Fr.: õpetaja Samara kubermangus
Michelson, Jakob: köster-kooliõpetaja Estonia külas (Abhaasias)
Mitus (Mötus?), J.: Rääbise kooliõpetaja
Mohrfeldt, A.: Novgorodi õpetaja
Mägi, Hans: kooliõpetaja Džurtšis (Krimmis), Suure-Jaanist
Männik: esimesi eesti asunikke Luuga maakonnas
Mölder, Jakob: kogudusevanem Põhja-Kaukaasias

Mühlbach, K.: köster-koolmeister Verhnjaja Bulankas (Siberis)
Neumann, Hugo: kooliõpetaja Samara kubermangus, pärit Udernast
Palsa, O.: Gattšina õpetaja
Peterson, Juhan: esimesi Eesti-Haginski kooliõpetajaid
Pihlakas, J.: Estonia küla köster-koolmeister 1887–1890 (Abhaasias)
Piir, Peter: esimesi Estonia küla asunikke (Abhaasias)
Pint, Josep: Estonia küla kogudusevanem (Abhaasias)
Piisang [Pisang], H.: asunik Kesk-Aasias, tulnud Samara kubermangust
Pung, Jaan: Strjakovo kogudusevanem
Punten, Jakob: Kaasani divisjoni õpetaja
Raudkepp, A[leksander] Fr[iedrich]: kooliõpetaja Krimmis Tarhanis
Rezold, R.
Saarva [Saarwa], Jaan: kooliõpetaja Samara kubermangus, Kanepi khk-st
Schilling: Jagodnaja Poljana saksa õpetaja
Smeds, Karl: Serebetta soome õpetaja
Soonsein, G.: kooliõpetaja Samara kubermangus
Sprekelsen, Nikolaus: õpetaja Samara kubermangus Schöndorfi saksa asunduses
Susi, J.: Livoonia küla kooliõpetaja (Põhja-Kaukaasias)
Zirkel, Joonas: koolmeister Jaroslavi kubermangus
Zupping, Johann: eesti asunik Jaroslavl kubermangus, endine vallakirjutaja
Tillikas: kooliõpetaja Krimmis Tarhanis
Tomberg, Gustav: kogudusevanem Põhja-Kaukaasias
Traks, Johan: kogudusevanem Samara kubermangus
Treffeldt, Carl: Stavropoli õpetaja
Truwe, A.: koolipidaja Mogiljovi kubermangus
Tulff, Jaan: kooliõpetaja Serebetta
Vaarik [Vaarik]: esimesi eesti asunikke Luuga maakonnas
Valbet [Walbet], Adam: kogudusevanem Verhne-Suetukis
Vehm [Wehm], Jüri: köster Verhne-Suetukis, Virumaalt
von Wahl, A.: mõisnik Mogiljovi kubermangus
Willefeldt, Hugo: apteeker Luugas